

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเสนอตามลำดับดังนี้

1. การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน
 - 1.1 ความสำคัญของจริยธรรม
 - 1.2 รากฐานของจริยธรรม
 - 1.3 ความหมายของจริยธรรม
 - 1.4 ความจำเป็นในการส่งเสริมจริยธรรม
 - 1.5 หลักการและจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน
 - 1.6 องค์ประกอบของจริยธรรม
 - 1.7 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรม
 - 1.8 การส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
 - 1.9 ประโยชน์ของจริยธรรม
2. พุทธศาสนากับจริยธรรมในสังคมไทย
 - 2.1 คุณค่าของสถาบันพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาอบรม
 - 2.2 บทบาทของสถาบันศาสนาที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรม
3. ประวัติมูลนิธิสถานแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สถานแม่ชีไทย และประวัติความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนา
 - 3.1 มูลนิธิสถานแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
 - 3.2 สถานแม่ชีไทย
 - 3.3 แม่ชีในพุทธศาสนา
4. บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรม
 - 4.1 ความสำคัญของบทบาท
 - 4.2 ความหมายของบทบาท
 - 4.3 บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในสังคมไทย

4.4 บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน

4.4.1 บทบาทด้านการส่งเสริมคุณธรรมเกี่ยวกับจริยธรรม

4.4.2 บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม

4.4.3 บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาจริยธรรม

4.4.4 บทบาทด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน

ความสำคัญของจริยธรรม

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมไทยในระยะสิบปีที่ผ่านมาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม ตลอดจนการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อค่านิยมและจริยธรรมของบุคคลอย่างกว้างขวาง เช่น มีการคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ละเลยต่อศีลธรรมอันดีงามและยังก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งปัญหาต่างๆ นั้นบุคคลทุกฝ่ายในสังคม ต่างก็ให้ความสนใจและพยายามหาทางแก้ไข และแม้จะมีการพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ก็ยังมีได้ลดน้อยลงไป แต่ยังคงนำมาซึ่งความหวุ่นวิตกของบุคคลต่างๆ ในสังคมเช่นเดิม

หลักของการพัฒนาประเทศนั้น ได้แก่ ขบวนการสร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการเมือง แต่การพัฒนานั้นแม้จะมีปัจจัยพร้อมทั้งด้านงบประมาณ ทรัพยากร ธรรมชาติ และการจัดการ หรือได้รับการช่วยเหลือจากต่างประเทศ หากขาดเสียซึ่งทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ มีจริยธรรมแล้วนั้น ก็จะทำให้ประเทศชาติไม่เจริญก้าวหน้า ซึ่งตรงกันข้ามจะกลายเป็นผู้ด้วงความเจริญของประเทศชาติต่อไป (จุไรรัตน์ มณีรัตน์, 2528)

รากฐานของจริยธรรม

ในบุคคลและสังคมอาจมีรากฐานของจริยธรรมได้ดังต่อไปนี้

1. ขนบธรรมเนียมประเพณีในวัฒนธรรมซึ่งตกทอดมาจากอดีต เป็นที่ยอมรับกันโดยไม่มีข้อสงสัย

2. ศาสนา ซึ่งในปัจจุบันอาจแบ่งคำสอนจำแนกตามรูปแบบต่าง ๆ คือ

2.1 คำสอน ช้างถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่จะประพฤติ ปฏิบัติให้สอดคล้องกับพระประสงค์ของผู้สร้างโลก

2.2 คำสอน ที่ชี้แนะให้ปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานในชีวิตและความรู้แจ้งนั้น นำแนวทางในการดำเนินชีวิต

3. ปรัชญาแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้สติปัญญาของมนุษย์ แสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องของชีวิต บุคคล สังคมและโลก สร้างเป็นโลกทรรศน์และชีวทรรศน์ขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522 อ้างถึงใน ธนาพร ดิจจงเจริญ, 2536)

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า บุคคลและสังคมอาจมีรากฐานของจริยธรรมมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ศาสนาทุกศาสนาล้วนส่งเสริมให้บุคคลกระทำความดี และปรัชญาแบบต่าง ๆ ที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหของชีวิตมนุษย์

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นเรื่องที่บรรดานักการศึกษาและนักวิชาการสนใจที่จะศึกษา เพื่อจะแก้ปัญหจริยธรรมในสังคมไทย และหาทางปลูกฝังให้บุคคลในสังคมมีจริยธรรม เพื่อดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ในการศึกษาจริยธรรม ได้มีผู้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ต่าง ๆ กันตามทัศนะของตน คือ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจณปัจจนิก (2520) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆด้วย เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้นคือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

พนัส หันนาคินทร์ (2523) ให้ความเห็นว่า จริยธรรม หมายถึง คุณสมบัติทางความประพฤติ (CONDUCT) ที่สังคมมุ่งหวังให้สมาชิกของสังคมนั้นประพฤติตามจริยธรรมที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับความถูกต้องในความประพฤติ อันมีความหมายถึง การกระทำอย่างมีประสิทธิภาพในขอบเขตของมโนภาพ อันได้แก่ ความสำนึกในความบังควรที่จะกระทำหรือเป็นหน้าที่ที่จะต้องกระทำของสมาชิกแต่ละคนในสังคมนั้น ๆ ความเปลี่ยนแปลงของจริยธรรมย่อมเกิดขึ้นได้อยู่เสมอ

ในเมื่อสภาวะของการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงในสภาวะการดำรงชีวิตย่อมทำให้ทัศนคติคนมีต่อจริยธรรมเดิมได้รับการพิจารณาใหม่ เกิดแนวคิดใหม่ขึ้น จริยธรรมเดิม อาจจะเปลี่ยนแนวทางหรือได้รับการเพิ่มเติม ขยายความให้กว้างขวางเพียงพอ ให้สอดคล้องกับสภาวะการอันเปลี่ยนแปลงไปแล้วนั้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม น. หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม และกฎศีลธรรม

สิทธิ จิตรโรจน์ (2526) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันถูกต้องดีงาม ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายพึงนำมาเอาไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเอง

วิทย์ วิทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก (มปท.) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติ เป็นหลักสำหรับให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติ

ระวี ภาวิไล (2530) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ดีงามยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม

เสรี วงษ์มณฑา (2530) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง การกระทำอะไรที่ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่เบียดเบียนตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ไกรนุช ศิริพุด (2531) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติหรือการกระทำ รวมทั้งความรู้ตึกนิกคิตที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่

ชัยพร วิชาวุธ (2531) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง หลักเกณฑ์การตัดสินใจถูกผิดของพฤติกรรม หลักเกณฑ์การประเมินผลดีผลเสียของพฤติกรรม และปฏิบัติต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็พฤติกรรมทางบวกหรือพฤติกรรมทางลบ

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2539) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ความถูกต้องที่ดีงาม สังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตัวเองว่าอะไรคือสิ่งที่ดีงาม อะไรคือความถูกต้อง ดังนั้นสิ่งที่เป็ความดี ความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคลนั้นจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการอบรมขัดเกลาของบุคคลในสังคมนั้น ๆ

ประกาศรี สี่ห้าไฟ (2540) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคล ที่มีลักษณะทางจิตใจที่ค้ำจุน อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทาง ความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตน เพื่ออยู่ในสังคมอย่างสงบเรียบร้อย เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และเมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

ของ เพียเจท์ (Jean Piaget, 1960) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง เป็นลักษณะประสพการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคม ในเรื่องความสนใจ และอนามัยของแต่ละบุคคล ความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของสิ่งที่ควรกระทำและสิทธิ

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1945) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง การปรับพฤติกรรมให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้องหรือค้ำจุน

ลอเรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg, 1976) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง เป็นความรู้สึกลึกซึ้งของชีวิต เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐาน ของการประพฤติปฏิบัติในสังคมซึ่งบุคคลพัฒนาขึ้น จนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง โดยสังคมจะเป็นตัวตัดสินผลของการกระทำนั้นว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิด

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทาง หรือกฎเกณฑ์ในการประพฤติที่ถูกต้อง ค้ำจุน เป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

หลักการและจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน

การจัดจริยศึกษาที่จะบังเกิดผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2535 และแผนพัฒนาการศึกษา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นการจัดเพื่อให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชน มีคุณลักษณะของคนไทยที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบันคือ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบ

มีวินัย มีค่านิยมที่ดี และมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยมีแนวทางในการพัฒนาหลัก ๆ ดังนี้

1. การเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และสุนทรียภาพทางจิตใจแก่คนโดย

1.1 เสริมสร้างองค์ความรู้ของบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้สามารถเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริง และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจสู่ประชาชนได้อย่างถูกต้อง

1.2 พัฒนาคำสอน ความเข้าใจในหลักจริยธรรมและหลักศาสนาต่อนักเรียน และนักศึกษา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

1.3 สนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ มีเหตุผลและสามารถเลือกนำเอาสิ่งแวดลอมต่าง ๆ ในสังคมมาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างสุนทรียภาพในจิตใจของตน รวมทั้งดำรงชีวิตอยู่ภายใต้วิถีประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน

2. การพัฒนาสภาพแวดลอมของสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจโดย

2.1 สนับสนุนให้มีกิจกรรมและสถานที่ที่ให้สมาชิกในครอบครัว และชุมชน ประกอบกิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ ห้องสมุด เป็นต้น

2.2 เสริมสร้างระบบที่จะให้รางวัลยกย่องคนดีและองค์กรที่ดี มีคุณธรรม มีจรรยาบรรณในวิชาชีพและช่วยปกป้องประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม เพื่อเป็นตัวอย่างและสร้างผู้นำทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

2.3 พัฒนาการบริหารงานด้านศาสนาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณร อุบาสิกาและอุบาสิกา ที่มีความรู้ความสามารถ ประพฤติดี ประพฤติชอบ คงอยู่ในสถาบันศาสนาและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาจิตใจของประชาชน

2.4 สนับสนุนให้มีการพัฒนาวัดและศาสนสถานที่สำคัญ ให้สะอาด ร่มรื่น และมีบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการศึกษาปฏิบัติธรรม และสร้างความสงบทางจิตใจแก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการใช้บุคลากรและสถานที่สำคัญทางศาสนาในการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. การบริหารจัดการเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจโดย

3.1 สนับสนุนให้หน่วยราชการที่ทำงานด้านการพัฒนาจิตใจทำหน้าที่ประสานความร่วมมือจากทุกสถาบันในสังคมให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติ และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3.2 สนับสนุนให้มีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาทัศนคติ จิตสำนึกและจรรยาบรรณของเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในการบริการประชาชนทุกคนอย่างเหมาะสม

3.3 ส่งเสริมให้องค์กรประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ โดยเฉพาะองค์กรที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาจิตใจ เข้ามา ร่วมในการพัฒนาเด็ก เยาวชน และประชาชน

3.4 ส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเกิดความภาคภูมิใจ ที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.5 ส่งเสริมให้มีสื่อทุกรูปแบบเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ โดยผลิต รายการที่มีเนื้อหาสาระ และจัดช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนาและ การพัฒนาจิตใจมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539)

การจัดจริยศึกษา ควรยึดหลักการ 4 ประการ (กรมการศาสนา, 2521) คือ

1. พัฒนาจริยธรรมทั้งระบบ คือ ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา
2. การดำเนินการจะต้องยึดถือหลักการป้องกันดีกว่าแก้ไข
3. จะต้องมีการห้ามควบคู่ไปกับการส่งเสริม
4. เมื่อมีการอบรมสั่งสอนอย่างใด ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องปฏิบัติและดำรงชีวิต

อย่างนั้นโดยทั่วกันอย่างจริงจังและสืบเนื่องต่อไป

ดังนั้นการส่งเสริมจริยธรรมให้มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องยึดหลักการพัฒนาทั้งใน ระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน มีการห้ามควบคู่กันไปกับการส่งเสริมสมบัติของผู้สอน กระบวนการในการถ่ายทอด และจะต้องให้สอดคล้องกับนโยบายของสถานศึกษาและสภาพ แวดล้อมของชุมชนด้วย

องค์ประกอบของจริยธรรม

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมไว้ดังนี้ กรมวิชาการ (2523) ได้สรุปว่าจริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) ได้แก่ ความเข้าใจในเหตุผลของ ความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกผิดได้ด้วยความคิด
2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) ได้แก่ ความ หึงทอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมกรรมการแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมที่บุคคล ตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิด ในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

ทางพระพุทธศาสนานั้น พระราชวรมณี (2523) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น

1. จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นรากฐานทำให้เกิดจริยธรรมภายนอก

2. จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นการกระทำภายนอกที่เราสามารถมองเห็นได้ เช่น การเอาใจใส่ในการทำงาน ความมีระเบียบวินัย แต่จริยธรรมที่แท้จริงนั้นจะต้องมีความเป็นอิสระไม่ตกอยู่ในเงื้อมมือภายนอก เช่น การทำงานเพื่อผลงานของงานไม่ใช่เพื่อเงิน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524) จริยธรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ มีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ความรู้สึกเชิงจริยธรรม หมายถึง การบอกได้ว่าการกระทำใดควรทำและการกระทำใดไม่ควรควรเว้น ความรู้เชิงจริยธรรมของคนเรา จะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และสติปัญญา

2. ทัศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้นและในเวลาที่แตกต่างกัน ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงไป

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การยกเหตุผลมาอ้างถึงการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรือควรเว้นไม่ไปแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืน ค่านิยมหรือกฎเกณฑ์ในสังคมนั้น ๆ

สมบุรณ์ ศาสดาชีวิน (2525) ให้ความเห็นว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ เหมือนกับพฤติกรรมทั่ว ๆ ไป มีองค์ประกอบ 3 ด้านคือ

1. องค์ประกอบด้านความคิด ปัญญา (Cognition) เป็นความสามารถในการตัดสินใจ การใช้ปัญญาและเหตุผลในการพิจารณาว่า อะไรดี อะไรไม่ดี อะไรถูกต้อง และอะไรไม่ถูกต้อง

2. องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affection) เป็นความนิยมศรัทธาพอใจที่จะทำความดี ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์

3. องค์ประกอบด้านจริยธรรม การแสดงออก (Moral Conduct) เป็นการปฏิบัติที่สืบเนื่องจากอิทธิพลขององค์ประกอบทั้งสองประการที่กล่าวแล้ว แต่อาจจะมีการกระทำบางอย่าง ซึ่งตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ยั่ว บิดคั้นให้บุคคลนั้นต้องกระทำและตกอยู่ภายใต้พลังจิตของบุคคล

ด้วย ผู้มีพลังจิตเข้มแข็งย่อมชนะสิ่งที่ชั่วร้ายได้

โรเจอร์ บราวน์ (Roger Brown, 1965) มีความเห็นว่าจริยธรรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบคือ ความรู้ (Knowledge) ความรู้สึก (Feeling) และความประพฤติ (Conduct)

มาร์ติน แอลฮอฟแมน (Martin L. Hoffmal, 1979) กระบวนการซึมซาบทางจริยธรรม (Moral Internalization) มี 3 กระบวนการที่เป็นอิสระจากกันคือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

จากองค์ประกอบทางจริยธรรมที่นักจิตวิทยาหลายท่านได้จำแนกไว้ พงจะสรุปได้ว่า ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม มี 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านปัญญา องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก และองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยหลักทฤษฎีทางจิตวิทยาซึ่งมีนักจิตวิทยาหลายท่านได้กล่าวไว้

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรม

จากการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีขึ้นในสังคมจนมีผลทำให้เกิดปัญหาทางจริยธรรม จึงได้มีนักการศึกษา นักจิตวิทยา และผู้รู้หลายท่านต่างให้ความสนใจ และพยายามศึกษาถึงวิธีการต่าง ๆ ที่จะให้เด็กและเยาวชนมีจริยธรรมที่ดีงาม จึงได้เสนอทฤษฎีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรม ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมจริยธรรมด้วยวิธีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์พยายามค้นคว้าหาทฤษฎีที่จะอธิบายพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ รวมถึงด้านจริยธรรมด้วย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มี ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้นำของกลุ่ม ฟรอยด์เชื่อว่าบุคลิกภาพของมนุษย์จะพัฒนาขึ้นจากพลังงานที่เรียกว่า อิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) ตามลำดับ อิดเป็นสิ่งที่คิดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด และจะผลักดันให้เด็กสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้แสวงหาความสุขให้แก่ตนเองด้วย แต่อาศัยการทำงานของอิดอย่างเดียว บางครั้งก็ยังไม่สามารถสนองตอบความต้องการได้ อีโก้จึงพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการ โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ครั้นต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 3-6 ปี ซูเปอร์อีโก้จึงเริ่มพัฒนาขึ้นมา เพื่อควบคุมระบบจริยธรรมในตัวของคน ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคม โดยผ่านกระบวนการเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งโดยมากก็คือ พ่อแม่ นั่นเอง (ธีระพร อุวรรณโณ, 2528)

จากการศึกษาจริยธรรม ตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์จะพบว่า จริยธรรมควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กและบุคคลจะเป็นผู้มีจริยธรรมได้ต้องขึ้นอยู่กับคุณธรรมของแต่ละบุคคล และการได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

2. การส่งเสริมจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรม

(Cognitive Development Theory)

ของ เพีย เจท์ (Cognitive Development Theory) เพียเจท์ เป็นผู้ริเริ่มความคิดที่ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา เพียเจท์ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเคลื่อนไหวเพื่อสนองตอบความต้องการแห่งตน (The Sensorimotor Period) อยู่ในช่วงอายุ 0-2 ปี เป็นระยะของการพัฒนาการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของร่างกาย เป็นระยะที่เด็กยังไม่สามารถใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 2 การคิดโดยใช้ความรู้สึกและจินตนาการ (Preoperational Thought) อยู่ในช่วงอายุ 2-7 ปี เป็นระยะที่เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา แต่การทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ ยังจำกัดอยู่ในขอบเขตของการใช้ความรู้สึกและจินตนาการเพราะยังไม่รู้จักคิดตามหลักเหตุผล

ขั้นที่ 3 การคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ป็นรูปธรรม (Concrete Operation) อยู่ในช่วงอายุ 7-11 ปี เป็นระยะที่เด็กสามารถคิดตามหลักเหตุผลได้ แต่ก็ยังจำกัดอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่ป็นรูปแบบ เช่น สามารถแยกประเภทของสิ่งของได้ และเข้าใจลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งที่ป็นรูปธรรม

ขั้นที่ 4 การคิดในสิ่งที่ป็นนามธรรม และการคิดตามหลักตรรกวิทยา (Propositional or Formal Operations) อยู่ในช่วงอายุ 11- 12 ปี ถึง 14-15 ปี เป็นระยะที่เด็กสามารถคิดโดยใช้เหตุผล และสามารถคิดอย่างเป็นระบบตามหลักตรรกวิทยา จึงเข้าใจสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ (Cruber and Voneche, 1977 อ้างถึงใน ชัยพร วิชาวุธ, 2520)

จากพัฒนาการทางสติปัญญาทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ เพียเจท์ได้นำมาเป็นหลักเกณฑ์ ในการแบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ ออกเป็น 3 ขั้นดังนี้

ขั้นก่อนจริยธรรม ตรงกับขั้นที่ 1 ของพัฒนาการทางสติปัญญา เด็กในขั้นนี้ยังไม่สามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมได้อย่างละเอียด มีแต่ความปรารถนาที่จะสนองตอบความต้องการทางกาย โดยไม่คำนึงถึงความควรไม่ควร ต่อเมื่อเด็กรู้จักพูดเป็นภาษา จึงเริ่มรับรู้สภาพแวดล้อมและตระหนักในบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นมากขึ้น

ขั้นยึดคำสั่ง ตรงกับขั้นที่ 2 และคาบเกี่ยวบางส่วนในขั้นที่ 3 ของพัฒนาการทางสติปัญญา เด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาอยู่ในขั้นนี้ จะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่า คำสั่งตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม

การยึดหลักแห่งคน ตรงกับส่วนที่เหลือในขั้นที่ 3 และครอบคลุมตลอดถึงขั้นที่ 4 ของพัฒนาการทางสติปัญญา เพียเจต์เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้ เกิดจากการพัฒนาการทางสติปัญญา และประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนเด็กด้วยกัน เด็กจะสามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจ และรู้จักตัวกฎเกณฑ์เฉพาะตัวไว้ยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ (กองวิจัยทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2527) อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม, 2520) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางสติปัญญา และพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของเพียเจต์ สามารถแสดงในรูปตารางได้ดังนี้

พัฒนาการทางสติปัญญา	พัฒนาการทางจริยธรรม
ขั้นที่ 1 การเคลื่อนไหว เพื่อตอบสนองความต้องการแห่งคน (The Sensorimotor Period) 0-2 ปี	ขั้นตอน จริยธรรม
ขั้นที่ 2 การคิดโดยใช้ความรู้สึกและจินตนาการ (Preoperational Thought) 2-7 ปี	ขั้นยึดคำสั่ง
ขั้นที่ 3 การคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete Operation) 7-11 ปี	
ขั้นที่ 4 การตัดสินใจในสิ่งที่เป็นนามธรรม และการคิดตาม หลักตรรกวิทยา (Propositional or Formal Operations) 11-12 ถึง 14-15 ปี	ขั้นยึดหลักแห่งคน

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์จะพบว่า จริยธรรมของบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อายุและสติปัญญา ทั้งนี้เพราะบุคคลที่มีอายุมากขึ้นย่อมมีโอกาสแห่งการเรียนรู้ทางจริยธรรมมากขึ้นด้วย และการพัฒนาการจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น โดยพัฒนาการขั้นต่ำและยุ่งยากน้อยกว่า ต้องเป็นสิ่งที่เป็นและต้องเกิดขึ้นก่อนขั้นสูง ๆ ต่อไป

3. การส่งเสริมจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาการทางสติปัญญา และจริยธรรมของโคลเบอร์ก
 โคลเบอร์ก ได้ศึกษา พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ ตามแนวทฤษฎีของ
 เพียเจต์ โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษในเรื่องของเหตุผลเชิงจริยธรรม ทั้งนี้เพราะโคลเบอร์กเห็นว่า
 การใช้เหตุผลเพื่อตัดสินใจที่จะเลือกกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์ต่าง ๆ ย่อมจะแสดง
 ให้เห็นถึงระดับความเจริญทางด้านจิตใจของบุคคลอื่นที่จะทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าบุคคลนั้น ๆ
 มีจริยธรรมอยู่ในระดับหรือขั้นใด ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรมของมนุษย์จะแบ่งเป็น 3
 ระดับ แต่ละระดับ แยกได้เป็น 2 ขั้น ดังนี้ (อ้างถึงใน กิรติ ศรีวิเชียร, 2524)

จริยธรรมระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level) ประกอบด้วยขั้นการใช้เหตุผล
 เชิงจริยธรรม 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ระดับจริยธรรมของผู้อื่น (Heteronomous Morality) อายุประมาณ 2-7 ปี
 เป็นขั้นที่คนจะกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยคิดถึงความปลอดภัยทางกายของตนเป็นหลัก เนื่องจากผู้มี
 จริยธรรมในขั้นนี้มักจะมีอายุน้อยพฤติกรรมเชิงจริยธรรมส่วนใหญ่ จึงเกิดจากการเชื่อฟังผู้ใหญ่
 ซึ่งมีอำนาจทางกายสูงกว่า เพราะกลัวการลงโทษ

ขั้นที่ 2 ผลประโยชน์ของตนเป็นส่วนใหญ่ (Individualism and instrumental
 Purpose and exchange) อายุประมาณ 7-10 ปี เป็นขั้นที่คนเราจะทำสิ่งต่าง ๆ โดยเริ่มคิดถึงคนอื่น
 ขึ้นมาบ้าง แต่ก็ยังเป็นไปเพราะหวังที่จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในขณะเดียวกัน ก็เริ่มรู้จักตอบ
 แทนผู้อื่นแบบเด็กๆ

จริยธรรมระดับกฎเกณฑ์ (Conventional Level) ประกอบด้วยขั้นการใช้เหตุผลเชิง
 จริยธรรม อีก 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 การยอมรับของกลุ่ม (Mutual Interpersonal Expectations Relationships
 and Interpersonal Conformity) อายุประมาณ 10-13 ปี เป็นขั้นที่คนเริ่มรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา
 และจะปฏิบัติตนตามที่กลุ่มเห็นว่าเหมาะสมแรงจูงใจที่จะประพฤติจริยธรรมขั้นนี้ก็คือ การได้เป็น
 ที่ยอมรับของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ตนเองเกี่ยวข้องด้วย

ขั้นที่ 4 ระเบียบของสังคม (Social System and Conscience) อายุประมาณ 13-16
 เป็นขั้นที่คนเราหันเข้าหากฎเกณฑ์ กฎหมายและระเบียบแบบแผนในสังคมแทนการทำในสิ่งที่กลุ่ม
 เห็นชอบโดยการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคม จะเป็นไปในลักษณะที่ยึดมั่นอย่าง
 เกร่งกรัด ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม

จริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) ประกอบด้วยขั้นการใช้เหตุ
 ผลเชิงจริยธรรม 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 5 สัญญาสังคม (Social Contract) อายุประมาณ 16-25 ปี เป็นขั้นที่คนเราจะยังคงยึดถือกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ของสังคม แต่ก็มีความคิดว่ากฎหมายหรือกฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ถ้าเป็นความต้องการของคนส่วนใหญ่และเป็นสิ่งที่ชอบด้วยเหตุผล

ขั้นที่ 6 คุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle) อายุประมาณ 25 ปี ขึ้นไป เป็นขั้นที่คนจะมีความสำนึกในหลักการต่าง ๆ ทางจริยธรรมที่เป็นอุดมคติสากล หลักจริยธรรมที่สำคัญที่สุด จะเกี่ยวข้องกับความยุติธรรม ความเสมอภาค และความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ หลักการเหล่านี้อยู่ในระดับสูงกว่าค่านิยมทางสังคม ตลอดจนกฎหมายต่าง ๆ ทั้งหลายที่เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ซึ่งระดับเหตุผลทางจริยธรรม ตามทฤษฎีของโคลเบิร์ต สามารถ เขียนเป็นตารางได้ดังนี้ (ทรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2526)

ระดับจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. จริยธรรมระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level)	1. ระดับจริยธรรมของผู้อื่น (Heteronomous Morality) 2. ผลประโยชน์ของตนเป็นส่วนใหญ่ (Individualism and instrumental Purpose and exchange)
2. จริยธรรมระดับกฎเกณฑ์ (Conventional Level)	3. การยอมรับของกลุ่ม (Mutual Interpersonal Expectations Relationships and Interpersonal Conformity) 4. ระเบียบสังคม (Social System and Conscience)
3. จริยธรรมระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level)	5. สัญญาสังคม (Social Contract) 6. คุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของโคลเบิร์ต จะพบว่า การพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลนั้น จะพัฒนาขึ้นด้วยตัวของมันเอง จากการนึกคิดของแต่ละบุคคล ตามลำดับขั้น และตามลำดับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกพันกับ อายุ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมภายนอก

4. การส่งเสริมจริยธรรมด้วยวิธีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ได้แก่ ทฤษฎีของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวแคนาดา ตามทฤษฎีของแบนดูรา การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งจะเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งจะเกิดจากการสังเกตตัวแบบซึ่งมี 3 ประเภท คือ ตัวแบบจริง ได้แก่ ตัวแบบซึ่งแสดงพฤติกรรมจริงให้เห็น ตัวแบบสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ภาพยนตร์หรือรูปภาพต่าง ๆ และตัวแบบประเภทสุดท้าย ได้แก่ คำบอกเล่า หรือการบันทึก ซึ่งจะปรากฏในรูปของคำพูดหรือข้อเขียนต่าง ๆ ผลจากประสบการณ์ตรงและสังเกตตัวแบบทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว จะทำให้เกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ทำให้สามารถคาดหวังได้ถึงวิธีที่จะนำผลที่พึงปรารถนามาสู่ตน และในขณะที่เดียวกันก็มองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลที่เลวร้ายต่าง ๆ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมต่าง ๆ และนำไปสู่การตั้งมาตรฐานการประพฤติสำหรับตนเอง ตลอดจนการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามมาตรฐานนั้น (ชัยพร วิชาวุธ, 2525)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมจะพบว่า การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้นจะต้องอาศัยวิธีการเรียนรู้ทางตรงและทางอ้อม ด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเอง หรือการให้แบบอย่างหรือการบอกกล่าวอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมที่เหมาะสม

5. การส่งเสริมจริยธรรมด้วยวิธีการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification Theory)

ผู้ที่เสนอทฤษฎีนี้คือ Rath, Harmin and Simon โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relativism) ที่มีหลักการว่าความถูกต้องดีงาม มิได้ขึ้นอยู่กับหลักการที่แน่นอน แต่จะแปรผันตามบุคคล และสถานการณ์ต่าง ๆ ในหลักการของทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม จะไม่กำหนดจริยธรรมที่ปลูกฝัง มีการยอมรับการตัดสินใจ ความรู้สึก และค่านิยมที่เลือกแล้วของผู้เรียนอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยครูมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมคือ การชี้นำ หรือการจัดการให้มีการชี้นำ โดยการตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนเกิดการจุกจิกขึ้นมาว่า ความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของคนที่มิต่อสิ่งหนึ่ง ๆ นั้น เป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการ ของกระบวนการของค่านิยมหรือไม่ กล่าวคือ

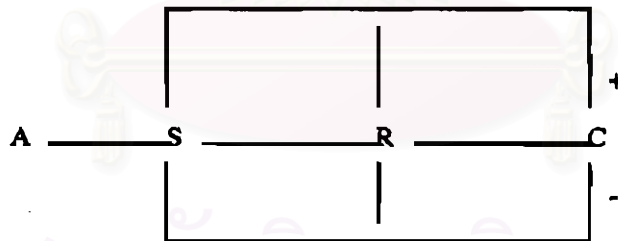
1. เกิดจากการเลือกของคนอย่างอิสระหรือเปล่า
2. ได้พิจารณาทางเลือกอื่น ๆ หรือเปล่า
3. ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่าง ๆ หรือเปล่า
4. มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า

5. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผยหรือไม่
6. จะทำตามที่คุณตัดสินใจเลือกหรือไม่
7. จะกระทำซ้ำอีกหรือไม่ (ชัยพร วิชาวุธ, 2531)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการกระจ่ายค่านิยม จะพบว่า ในการที่จะปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้นไม่ควรจะไปกำหนดตัวจริยธรรมให้ แต่ควรจะใช้คำพูด คำถาม เพื่อกระตุ้นให้บุคคลนั้นเกิดความคิดใคร่ครวญ และตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วยตัวของเขาเอง โดยไม่มีการชักจูงจากผู้อื่น

6. การส่งเสริมจริยธรรมด้วยวิธีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้คือ Skinner (อ้างถึงใน อารมณ์ ทุกกะมาน, 2528) ทฤษฎีนี้ประยุกต์จากทฤษฎีการวางเงื่อนไขกรรมวิบาก (Operant Conditioning) ที่อธิบาย หลักการเรียนว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรม ซึ่งการปรับพฤติกรรมในที่นี้หมายถึง การนำเอาหลักการพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในการเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งกระบวนการปรับพฤติกรรมนี้ สามารถใช้เปลี่ยนพฤติกรรมใด ๆ ในสภาพการณ์ใด ๆ ก็ได้ หลักการปรับพฤติกรรม จะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำ อันเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกจะมีผลในการกำหนดถึงการแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นในอนาคต (Baldwin and Baldwin, 1981 อ้างถึงใน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2526) ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิ

ภาพแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าที่แยกแยะได้ (S^D) พฤติกรรม (R) และผลกรรม (C)

- A คือ สภาพแวดล้อม
- S^D คือ สิ่งเร้าที่แยกแยะได้
- R คือ พฤติกรรม
- C คือ ผลกรรมของพฤติกรรม
- C^+ ผลกรรมที่พึงพอใจ
- C^- ผลกรรมที่ไม่พึงพอใจ

พฤติกรรมใดก็ตามที่บุคคลแสดงออก แล้วได้รับผลกระทบบางอย่างที่พึงพอใจบุคคลนั้นจะมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก หรือทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเกิดเพิ่มขึ้น เนื่องจากผลกระทบบางอย่างที่พึงพอใจนั้นได้เปลี่ยนสภาพมาเป็นสิ่งเร้าที่แยกแยะได้ของบุคคลในอนาคต ผลกรรมชนิดนี้เรียกว่าตัวเสริมทางบวกและการให้ตัวเสริมแรงทางบวกเรียกว่าการเสริมแรงทางบวก เช่น การที่สมชายเข้าเรียนตรงเวลาครูให้คำชมเชย (ตัวเสริมแรงบวก) ทำให้สมชายเข้าชั้นเรียนตรงเวลาทุกครั้งการเสริมแรงทางบวกนั้นจะต้องมีเงื่อนไข 2 ประการคือ

1. บุคคลนั้นจะต้องได้รับผลกระทบบางอย่างที่พึงพอใจ
2. ความถี่ของพฤติกรรม จะต้องเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

การเสริมแรงทางบวก อาจทำได้โดยใช้ตัวเสริมแรง ดังต่อไปนี้

1. ตัวเสริมแรงทางสังคม ได้แก่ การใช้ คำพูด และภาษาท่าทาง เช่น การใช้คำชมเชย การพูดจายกย่อง การแสดงท่าทางยอมรับ หรือการแตะตัวที่ไหล่เบา ๆ เป็นต้น
2. เบี้ย ธรรมดา ได้แก่ การใช้แต้ม ดาวเบียร์ หรือคะแนน โดยที่แต้มดาว เบียร์ หรือคะแนนนั้น จะต้องสามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่บุคคลนั้นพึงพอใจ
3. กิจกรรมที่พึงพอใจ ได้แก่ การเล่นเกม การเล่นกีฬา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่บุคคลนั้นพึงพอใจ เช่น ถ้านักเรียนทำการบ้านเสร็จเรียบร้อย ครูก็จะอนุญาตให้ไปเล่นเกม หรือกีฬาที่นักเรียนชอบ เป็นต้น

การส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

การศึกษาจะสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทั้งทางด้านความรู้และความประพฤติอยู่แล้ว แต่ในภาคปฏิบัติมีข้อบ่งชี้ว่าการศึกษามักเน้นการสร้างสรรคทางวิชาการ เพื่อมุ่งให้งานวิชาการเป็นเลิศ แล้วถึงส่งเสริมการศาสนา จุดนี้จึงเป็นเหตุให้การศึกษาไม่สามารถพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดีได้โดยสมบูรณ์ จากคำกล่าวนี้ย่อมตระหนักได้ว่า การศึกษาจะสามารถพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้นต้องมีพฤติกรรมสำคัญ 2 ประการคือ สอนวิชาการ และส่งเสริมจริยธรรมไปพร้อมกัน เฉพาะในส่วนของการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนนั้น มีผู้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

สาโรช บัวศรี (2527) กล่าวว่า วิธีดำเนินการเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนนั้นกระทำดังนี้

1. ตั้งคณะกรรมการจริยธรรมประจำโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานในเรื่องจริยธรรมตลอดทั้งปี และคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ รวมทั้งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

2. จัดให้มีแผนงานการส่งเสริมจริยธรรม โดยดำเนินการดังนี้

2.1 สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษาอบรมและการปฏิบัติเรื่องจริยธรรม เช่น

2.1.1 คณะครูร่วมกันประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

2.1.2 ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าว ให้นักเรียนมีความเข้าใจและเห็นว่าการประพฤติตนตามแนวทางของจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ไม่เป็นสิ่งที่น่าละอาย เพราะสิ่งน่าละอายนั้นคือการทำชั่ว

2.1.3 ตั้งกลุ่มหรือชุมนุมจริยธรรมศึกษาขึ้นในโรงเรียน

2.2 จัดให้มีการอบรมจริยธรรมต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรมได้แก่

2.2.1 พระสงฆ์ แม่ชี หรือผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2.2 ผู้บริหารโรงเรียน

2.2.3 ครูประจำชั้น และครูเวรประจำวัน

3. จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติ เช่น

3.1 ผู้ใดประพฤติผิดจริยธรรม หรือละเลยต้องลงโทษตามกรณีอย่างเคร่งครัด

3.2 ผู้ใดประพฤติดีดีเด่นด้านจริยธรรม ต้องยกย่องสรรเสริญให้เกียรติผู้ผู้นั้นอย่างค่านอกจากนี้ สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ในการสอนจริยศึกษา โรงเรียนควรเพิ่มเติมหลักธรรมและแนวคิดทางพุทธศาสนา ให้นักเรียนด้วย

2. การส่งเสริมการปฏิบัติเป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การยกย่องชมเชย และการประกาศเกียรติคุณนักเรียน เป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3. การให้การอบรม หรือการให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ควรกระทำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มย่อย จะได้ผลและน่าสนใจกว่า

4. โรงเรียนที่อยู่ใกล้วัด ซึ่งอยู่ในชุมชน โรงเรียนจึงควรจัดกิจกรรมที่ก่อประโยชน์แก่หลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น จัดโครงการธรรมทายาท เพื่อบวชเป็นสามเณรในภาคฤดูร้อน หรือธรรมจาริณี เพื่อบวชเป็นชีหรือชีพรหมณ์ในภาคฤดูร้อน เป็นต้น

5. โรงเรียน คณะครู ควรร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด เช่น พบปะพูดคุย เยี่ยมเยียนตลอดจนปรึกษากันตามโอกาสและความเหมาะสม ครูควรรหาโอกาสติดตามผลนักเรียนแต่ละคนตามสภาพที่เกิดขึ้นในครอบครัวของนักเรียนด้วย

6. การจัดสิ่งแวดล้อมบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และห้องเรียน จะต้องสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีวินัยอยู่เสมอ ทั้งควรเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมสิ่งแวดล้อมบางอย่างให้น่าสนใจ และชวนติดตามเกี่ยวกับจริยธรรมอยู่เสมอ เช่น การติครูปลูกฝังคุณธรรม คติสอนใจ การจัดป้ายนิเทศ เป็นต้น

7. ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู ตลอดจนถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจะได้มีการประชุมเพื่อปรึกษากัน กำหนดแผนงานส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน

8. ควรจัดให้มีการศึกษานอกสถานที่ เพื่อจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนวิธีดำเนินงานส่งเสริมจริยธรรมระหว่างโรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น

9. โรงเรียนควรดำเนินการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องไม่ควรเร่งรัดหรือรีบร้อน เพื่อให้เห็นผลงานในระยะเวลาอันสั้น ๆ เป็นอันขาด

สำหรับแผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (2527) ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ดำเนินการร่วมมือกับวัดและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อจัดทำสื่อการเรียนการสอน
2. จัดให้มีการฝึกสมาธิอย่างง่ายและเหมาะสมกับวัยแก่เด็ก
3. จัดอบรมบุคลากรที่รับผิดชอบทางด้านจริยศึกษาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนและการจัดจริยศึกษา
4. จัดสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม ที่เป็นมงคลและดีงามให้แก่นักเรียนตามวันสำคัญทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป รูปในซาดก หรือสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น
5. จัดให้มีห้องพระ ห้องจริยศึกษา สำหรับนักเรียนในการกราบไหว้บูชา ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา
6. จัดกิจกรรมเสริมสร้างลักษณะนิสัย ให้เป็นไปโดยต่อเนื่อง โดยประสานให้วัดและชุมชนเข้าร่วมด้วย
7. จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้สนับสนุน หรือเอื้อต่อการเสริมสร้างลักษณะนิสัย และจริยธรรมของนักเรียน สภาพแวดล้อมจะเป็นเสมือนภูมิป้องกันมิให้เด็กเสื่อมทางจริยธรรมได้
8. จัดกระบวนการเรียนการสอนให้เน้นภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ และมีการจัดอบรมทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน

9. พัฒนาคณากรทั้งผู้บริหารและปฏิบัติการสอนให้เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสริมสร้างจริยธรรม คุณธรรมที่พึงประสงค์

10. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลทางจริยธรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับระบบการเรียนการสอน

11. พัฒนาครูให้มีความรู้ทางจริยธรรม วิธีการถ่ายทอดความรู้และคุณลักษณะของความเป็นครู

12. ส่งเสริมและประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด และสื่อมวลชนในด้านการเผยแพร่คุณธรรม จริยธรรม

13. ส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ครู อาจารย์ที่สอนจริยธรรมดีเด่น

14. ครูควรนำข่าวอาชญากรรมหรือข่าวแปลก ๆ มาวิจารณ์ วิเคราะห์ ประกอบการสอนจริยธรรม

15. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักวิเคราะห์ วิจารณ์ สภาพสังคมที่นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของจริยธรรม

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จึงพอสรุปให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนได้ว่า เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียน ถือเป็นหน้าที่ของคณะครู และผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องจัดให้มีขึ้นในโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกฝังและส่งเสริมในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในตัวเด็ก เพื่อให้มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ และมีชีวิตที่สงบสุข ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ประโยชน์ของจริยธรรม

จริยธรรมจะมีประโยชน์ต่อเมื่อนำไปปฏิบัติ เพราะจริยธรรมเป็นหลักสำคัญสำหรับการปฏิบัติ การเรียนนั้นเพื่อความเข้าใจและอธิบายได้เท่านั้น จะไม่มีประโยชน์หากไม่นำไปใช้ ดังนั้นการนำจริยธรรมไปใช้ในการปฏิบัติจะให้ประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

1. ประโยชน์ต่อตนเอง การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมทำให้เราเป็นคนดี คนดีย่อมมีความสบายใจ อิ่มใจเพราะได้ทำความดี ศัตรูก็น้อย เพราะคนดีย่อมเกื้อกูลผู้อื่น ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น จึงเป็นที่รักใคร่ชอบพอและไว้วางใจของผู้อื่น นอกจากนั้นหลักธรรม เช่น ความอดทน ความเพียร ความมีวินัย ความมีวาจาดี ยังช่วยให้ประสบความสำเร็จในการทำงานที่กระทำอีกด้วย

2. ประโยชน์แก่สังคม คนดียอมทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น อย่างน้อยการไม่ทำความชั่วก็เป็นการช่วยให้สังคมไม่ต้องแก้ไขปัญหา ยิ่งทำดีด้วยก็ยิ่งเป็นผลดีแก่สังคม การงานที่สัมฤทธิ์ผล การกระทำความดีและการช่วยเหลือสังคมของคนดีก็เป็นการช่วยให้สังคมเจริญขึ้นและดีขึ้นโดยตรง คนดีจึงเป็นผู้รักษาสังคมด้วยการไม่ทำลายสังคม ไม่ว่าจะป็นทรพยากรของประเทศ สภาพแวดล้อม หรือการประพฤติปฏิบัติที่เป็นการทุจริตต่าง ๆ และยังสร้างสรรค์สังคมด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดีสอนผู้อื่นให้ทำดี และทำการอันเป็นประโยชน์แก่สังคมและแก่โลก

3. ประโยชน์ในการรักษาจริยธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่คมีคุณค่าทั้งคุณค่าทางกาย ทางใจ และทางสังคมดังกล่าวมาแล้ว จะรักษาไว้ได้ด้วยการปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติแล้วก็เป็นแค่ตัวหนังสือ หรือคำพูดเปล่า ๆ จะช่วยใครไม่ได้ทั้งสิ้น การเรียนจริยธรรมและนำไปปฏิบัติจึงเป็นการรักษาจริยธรรมให้คงอยู่ เช่นเดียวกับที่พระสงฆ์สืบต่อพระพุทธศาสนาได้ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ศีลธรรมของพระพุทธศาสนาจึงดำรงได้จนถึงปัจจุบัน คนทั่วไปก็สามารถรักษาจริยธรรมของศาสนาต่าง ๆ ได้ด้วยการปฏิบัติ เป็นต้น การปฏิบัติจึงให้ทั้งคุณค่าแก่คน แก่สังคม และเป็นการรักษาจริยธรรมไว้ให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

พุทธศาสนากับจริยธรรมของคนไทย

พุทธศาสนาเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในสังคมไทยเพราะคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อิทธิพลของศาสนาพุทธจึงมีต่อการปกครอง กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างมาก จะเห็นว่าคำสั่งสอนของพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ความเชื่อ ค่านิยม และการตัดสินใจ เช่น ความเอื้อเฟื้อ ความเมตตา ความซื่อสัตย์ เหตุแห่งทุกข์ และการละซึ่งกิเลสทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้ทำให้คนไทยมีบุคลิกภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดโครงสร้างของวัฒนธรรมไทยอย่างมาก

พุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประทานแก่นุชนุษย์เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ ทั้งนี้ เพราะพระองค์เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงตรัสรู้ความจริงในเรื่องต่าง ๆ จนได้รับการยกย่องว่าทรงรู้แจ้งโลก ได้ทรงแสดงเรื่องที่ควรประพฤติและควรเว้นไว้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง เป็นหลักในการดำรงชีวิต เพื่อสร้างความสุข ความเจริญในด้านต่าง ๆ ทุกขั้นตอนของชีวิต (พระโสภณคณาภรณ์, 2526)

ในทางการศึกษาและวัฒนธรรม พุทธศาสนาได้ให้หลักธรรมที่เป็นรากฐานปรัชญาการศึกษาของไทยที่สำคัญยิ่ง คือ การพัฒนาองค์ประกอบภายในทางด้านจิตใจของคนไทยให้ยกระดับ

ภายในจิตใจให้สูงขึ้น โดยที่หลักการและวิธีการของพุทธศาสนาเป็นเช่นเดียวกับหลักการและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ สอนให้ใช้ปรัชญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ สอนทักษะ อริยสังเพื่อให้นุชนู้อมรู้จักวิถีที่คิดเถิดในการแก้ปัญหาหรือคับทุกข์ เป็นต้น และเนื้อหาของพุทธศาสนาก็เป็นความรู้ทางด้านต่าง ๆ ที่สามารถจัดแยกเป็นวิชาต่าง ๆ ได้มากมาย ทั้งวิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยาสังคม ทั้งนี้ เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้และทรงมีเวลาสั่งสอนโปรดพุทธบริษัทอยู่เป็นเวลานานถึง 45 ปี สำหรับด้านวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิด ค่านิยม เป็นผลจากการได้รับการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติตามหลักการของพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น คุณธรรมภายในจิตใจของคนไทย คือ เมตตา กรุณา เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี โมทรจิต และกิริยามารยาทภายในสังคม ที่เป็นผลจากการอบรมตามแนววินัยของพระสงฆ์ ทำให้คนไทยมีความสุภาพ อ่อนโยน รู้จักกาลเทศะ เข้าใจเหตุผล วางตนได้เหมาะสมแก่ฐานะ มีสัมมาคารวะ รู้จักที่ต่ำที่สูง สามารถคิดอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ในทางรัฐศาสตร์ พุทธศาสนาแสดงสังคมตัวอย่าง ด้วยพระวินัยในการปกครองคณะสงฆ์และแสดงหลักของทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร สำหรับพระเจ้าแผ่นดินและผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน ได้ยึดหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความสุขแก่ประชาชนโดยทั่วกัน

การที่ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติสืบต่อกันมา ทำให้สามารถรักษาเอกราชของชาติเอาไว้ได้โดยตลอด แม้บางครั้งจะมีการกระทบกระทั่งกันบ้างภายในชาติแต่เนื่องจากความเป็นไทย ใจเป็นพุทธด้วยกันคนไทยเรา สามารถหาข้อยุติอย่างมีเหตุผลด้วยความอดทนให้อภัย เมตตา เสียสละ สามัคคี ประนีประนอมกันเสมอ พุทธศาสนาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้าง เอกราช เอกถัถษณ์ และเอกภาพ ภายในชาติ (พระโสภณคณาภรณ์, 2526)

ในทางเศรษฐศาสตร์และการพัฒนาประเทศ พุทธศาสนามีคำสั่งสอนที่เป็นหลักการและเป็นรายละเอียดสำหรับพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยแนวทางที่เป็นสายกลางและด้วยการใช้ปัญญา เช่น สอนให้ช่วยตนเอง และพึ่งตนเอง ด้วยการประพฤติธรรม สอนให้ประกอบอาชีพที่สุจริต รักและเอาใจใส่ต่องานที่ตนเองกระทำ รู้จักทำนุบำรุงบุคคลและสัตว์ สิ่งของที่ทำประโยชน์แก่ตน รู้จักความพอดีในการบริโภค มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งเป็นการสั่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลในการพัฒนาชีวิตอย่างสมบูรณ์นั้นคือ ทุกคนในสังคมมีชีวิตที่มีความสุขสบายตามความเหมาะสมโดยทั่วหน้ากัน ซึ่งเป็นเป้าประสงค์สูงสุดของเศรษฐศาสตร์ และการพัฒนาประเทศด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทศาสนาได้ให้หลักการในการแสวงหาคำตอบ ของปัญหาชีวิตและโลกไว้เป็นหลักการ

อันยิ่งใหญ่ที่สอนให้คนเราก้าวหาญผจญภัยกับปัญหาต่าง ๆ และสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้อย่างเข้มแข็ง อดทน และควบคุมตนเองได้เท่ากับเป็นหลักแม่บทของการพัฒนาประเทศในทุกมิติของการพัฒนา คือ หลักการวิเคราะห์ปัญหาด้วยอริยสัจ 4 ประกอบด้วย การศึกษาตัวปัญหา (ทุกข์อริยสัจ) การศึกษาถึงเหตุ หรือกฎที่ทำให้เกิดปัญหา หรือทุกข์ (สมุทัยอริยสัจ) การหาความเข้าใจในผลดี คือ ความสุขที่ทุกชีวิตต้องการในแต่ละระดับว่า มีลักษณะภาวะน่าปรารถนา ยินดีอย่างไรเหมือนการรู้ผลของการหายจากโรค ความไม่มีปัญหา เพื่อกระตุ้นแรงเร้าให้เพียรพยายามเพื่อสัมผัสผลเท่านั้น (นิโรธอริยสัจ) และหลักการวิธีการในการแก้ปัญหาเพื่อดับทุกข์ (มรรคอริยสัจ)

คุณค่าของสถาบันพระพุทธศาสนาในด้านการอบรมศึกษา

ในสมัยก่อนสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันแห่งแรกที่ทำให้การศึกษาแก่คนไทย การศึกษาของคนเราเริ่มต้นจากที่วัด โดยเฉพาะในด้านจริยศึกษาแม้ในปัจจุบันความสำคัญในด้านนี้ก็ยังมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลมีนโยบายในการส่งเสริมทำนุบำรุงการศาสนา ก็เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นสถาบันอบรมศีลธรรมอันดีงามให้แก่ประชาชน ในที่นี้จะได้ชี้ให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาเบื้องต้น จริยศึกษา และคุณค่าของการบวชเรียน ทั้งนี้เพื่อจะให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่เหนือกจิตใจของคนไทยโดยแท้จริงมากยิ่งขึ้น (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2529)

1. สถาบันพระพุทธศาสนากับการปูพื้นฐานการศึกษาให้แก่คนไทย นับแต่โบราณมาวัดเป็นสถาบันแห่งเดียวที่ทำให้การศึกษาแก่คนไทย โดยส่วนรวมการศึกษาจะกระทำกันในโรงเรียน-วัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์วัดหรือสามเณร เพื่อเรียนการอ่านการเขียน และเรียนวิชาเลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้งการอบรมทางศีลธรรม และหลักธรรมของศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติของตนเองและของครอบครัวแสดงให้เห็นการที่คนเราต้องพึ่งพาอาศัยวัดในด้านนี้มาโดยตลอด

2. ความสำคัญของศาสนาในด้านการศึกษจริยธรรม การศึกษาในข้อนี้มีความสัมพันธ์ที่ได้พิจารณามาแล้วในข้อ 1 โดยตรง กล่าวคือ พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษาด้านจริยธรรมหรือศีลธรรมแก่เยาวชนไทย ตามหลักพุทธศาสนาควบคู่กับการสอนหนังสือของท่าน

โดยตลอดมา การส่งเด็กผู้ชายไปเป็นศิษย์วัดหรือเป็นสามเณร ซึ่งกระทำกันจนเป็นประเพณีกันมานาน ถือว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ได้รับความเอื้อมโถ และกลายเป็นสมาชิกที่ได้รับการยกย่องจากชุมชนขึ้นมาทันที การกระทำดังกล่าวนอกจากจะมีส่วนช่วยให้เด็กผู้ชายไทยเป็นจำนวนมากอ่านออกเขียนได้แล้ว ยังช่วยทำให้บุคคลเหล่านั้นได้มีโอกาสได้รับการอบรมสั่งสอนในด้านศีลธรรม จริยธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมของศาสนา

จริยธรรมเป็นคุณสมบัติภายในที่ละเอียดอ่อน ถูกชักจูงให้เขวได้ง่ายด้วยสิ่งเร้าชั่วจากสภาพแวดล้อม การพัฒนาจริยธรรมจึงควรเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งครอบครัว โรงเรียน และสังคมทั่วไป การสอนในห้องเรียนอย่างเดียวอาจจะไม่เพียงพอต่อการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมจริยธรรมจนถึงระดับจิตวิญญาณได้ การพัฒนาจึงจำเป็นต้องใช้เวลาและความสอดคล้องของปัจจัยสภาพแวดล้อมทุกด้านที่จะต้องเสริมไปสู่ความมีจริยธรรมเหมือนกัน

บทบาทของสถาบันศาสนาที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรม

ศาสนานับว่ามีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนให้เยาวชนประพฤติดีประพฤติชอบอยู่ในศีลในธรรม เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคม เนื่องจากศาสนาทุกศาสนามีการบรรยายหรืออธิบายหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับบุญบาป คือ อธิบายว่าอะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรทำไปแล้วคนอื่นเห็นว่าดี อะไรทำไปแล้วคนอื่นเห็นว่าไม่ดี ฯลฯ อันเป็นส่วนที่เรียกว่าศีลธรรม หรือในวิชาปรัชญาเรียกว่า จริยธรรม ดังนั้นหลักเกณฑ์ที่ศาสนาวางไว้สำหรับสมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติตามนี้ เรียกว่า จริยธรรม คือ ธรรมชาติที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการใช้คำว่า จริยศึกษา

ในการศึกษาจริยธรรมก็คือการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมในส่วนมากนั่นเอง แซมมวล โคนิก (Samuel Koenig) ได้พยายามอธิบายศีลธรรมในความหมายเดียวกับจริยธรรมหรือจริยศึกษา โดยกล่าวว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเชื่อว่าศีลธรรมเป็นผลของวิวัฒนาการ มนุษย์เรานั้นได้เกิดมีความรู้สึกทางศีลธรรม หรือคุณค่าทางศีลธรรมในขณะที่เขาคำเนินชีวิตประจำวัน และความรู้สึกในเรื่องคุณค่าทางศีลธรรมนี้ในระยะต่อมาก็ผนึกรวมเข้ากับศาสนาซึ่งเป็นที่ปรากฏชัดเจนว่าศาสนานั้นมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการสนับสนุนส่งเสริมคุณค่าทางศีลธรรม (วราคม ทีสุภะ, 2527) และมีอิทธิพลต่อเนื่องไปถึงการจัดการศึกษา เนื่องจากความคิดและความเชื่อหรือหลักศาสนาจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อปรัชญาการศึกษา (ชนิตา รักรัษณ์พลเมือง, 2525) ซึ่งเป็นแนวนโยบายในการจัดการศึกษา โดยมีโรงเรียนเข้ามามีส่วนในการสอน

ศาสนาแต่มิได้สอนศาสนาโดยตรง เป็นเพียงการสอนในแง่ของจริยธรรมตามเกณฑ์ของหลักสากล กว้าง ๆ เท่านั้น ศาสนาจึงยังมีบทบาทโดยตรงต่อการเสริมสร้างจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความ รับผิดชอบต่อการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งยังผลให้สังคมเป็นปึกแผ่น และมีความ มั่นคง ศาสนาโดยทั่วไปจะประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ ดังนี้คือ

1. มีศาสดาผู้ประกาศศาสนา อาทิ พระพุทธเจ้า เป็นต้น
2. มีคำสอนทางธรรม และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติ
3. มีบุคคลที่เรียกว่าพระ หรือนักบวช
4. มีศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด โบสถ์ เป็นต้น
5. มีพิธีกรรมหรือพิธีเคารพบูชาที่แสดงความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์

ในฐานะที่ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ดังนั้นจึงมีการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับสถาบัน อื่น ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นสื่อของการอบรมให้รู้ระเบียบทางสังคม นั่นคือเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ บุคคลเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้ากับระเบียบทางสังคมและปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับมาตรฐานของ สังคม พร้อมกับหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม กระบวนการนี้รวมเอาการเรียนรู้ เพื่อเข้ากับบุคคลอื่น ๆ ได้ รวมทั้งการสร้างจุดมุ่งหมายในชีวิตสำหรับบุคคล สถาบันทางศาสนาจึง มีส่วนช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับปทัสถานและค่านิยมในสังคม และ ช่วยให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังมีการให้รางวัลแก่ผู้ปฏิบัติและทำโทษผู้ที่ กระทำผิด

2. เป็นสื่อของการกำหนดสถานภาพ ในบางสังคมบุคคลที่จะได้รับการเชื่อถือจาก ประชาชนว่าเป็นคนดี สมควรถูกเลือกเป็นผู้แทนไปนั่งในสภา จะต้องเป็นคนสังกัดศาสนาให้คน เห็นชัดเจน มิฉะนั้นจะไม่มีโอกาสถูกเลือก ศาสนาจึงมีส่วนช่วยกำหนดสถานภาพของบุคคล และ ชำแนกความแตกต่างของชั้นทางสังคม เช่น ผู้ที่เป็นนักบวชจะมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ที่เป็น ฆราวาส เป็นต้น

3. ช่วยทำให้สังคมเป็นปึกแผ่น ในขณะที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทาง สังคมนั้น ศาสนาช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นในสังคม เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาบุคคล จะมาประกอบร่วมกัน เช่น การบำเพ็ญกุศล

4. ศาสนาเป็นสื่อการควบคุมสังคม ศาสนาปฏิบัติหน้าที่สำคัญที่สุดคือ การสั่งสอน อบรม และการโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ศีลธรรม และค่านิยมของกลุ่ม

5. ศาสนาเป็นสถาบันสวัสดิการสังคม สถาบันทางศาสนา ได้มีบทบาทมานานแล้วในการให้สวัสดิการแก่ประชาชน เช่น ศาสนาพุทธนั้นมีวัดเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาเล่าเรียน เป็นแหล่งให้ความเพลิดเพลินยามว่างแก่นักฆัตถุภ เป็นหอพักสำหรับนักเรียน และเป็นแหล่งในการให้คำแนะนำแก่ประชาชนยามประสบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เป็นต้น (จางงัก อติวัฒน์สิทธิ์, 2525)

จากหน้าที่ของสถาบันทางศาสนาทั้ง 6 ประการ กล่าวได้ว่า ศาสนามีบทบาทสำคัญมากต่อชีวิตและสังคม เป็นสิ่งเสริมสร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เป็นแบบแผนของความประพฤติที่ยึดหลักของศีลธรรมที่อิงหลักทางศาสนา ศาสนาจึงจัดเป็นบรรทัดฐานของสังคมอย่างหนึ่ง (จรัญ พรหมอยู่, 2526) จากการปฏิบัติตามพิธีกรรม และตามหลักคำสอนของศาสนานั้น ๆ ซึ่งต่างศาสนาต่างสังคมกันย่อมจะมีแนวความเชื่อ และวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันไป

จึงกล่าวได้ว่าศาสนานอกจากจะเป็นสถาบันหลักที่สำคัญในทุกสังคมแล้ว ยังเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธา สามารถจูงใจหรือผูกใจศาสนิกชนที่เป็นสมาชิกของสังคมไว้ด้วยคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการของแต่ละศาสนา เพื่อให้ศาสนิกชนยึดเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ประวัติสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย และประวัติความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนา

ประวัติสถาบันแม่ชีไทยและมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

สถาบันแม่ชีไทยตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2512 โดยสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (องค์ปัจจุบัน) พระญาณวโรดม (ปัจจุบัน) และพระสงฆ์อีกจำนวนหนึ่ง ประกอบกับแม่ชีผู้ใหญ่อีกส่วนหนึ่ง และแม่ชีนักศึกษาวาลิ รุณแรก ได้มีความดำริขึ้นเพื่อให้มีศูนย์กลางเป็นที่รวมกัน เพื่อพัฒนาคณะแม่ชีไทย ในภาวะของอุบาสิกาผู้ถือศีล ในฐานะพุทธบริษัทส่วนหนึ่ง สมัยนั้นท่านอธิบดี “พ.อ.ปิ่น มุกกันต์” มาในงานประชุมแม่ชี ท่านปรารถนาว่าควรจะเรียกว่า (แม่ชี) เพื่อเป็นการจัดสรรส่วนของอุบาสิกา ซึ่งมีทั้งครองเรือนและไม่ครองเรือน ผู้ที่ไม่ครองเรือนควรจะเรียกว่า (แม่ชี) จึงได้ใช้ชื่อนี้มาตั้งแต่ครั้งนั้น

ประชุมกันครั้งแรกเมื่อ วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2512 จึงถึงวันนี้เป็นวันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย เป็นวันทำบุญประจำปี

ต่อมาได้ตั้งเป็นทุนดำเนินการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิเมื่อ วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2515 ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2520 และจดทะเบียนในพระบรมราชูปถัมภ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2528

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

มูลนิธิ คือ หลักฐานทางการเงินเพื่อดำเนินการ สถาบันแม่ชีไทย เสมือนสมาคมของแม่ชี จึงได้ชื่อว่า “มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์”

วัตถุประสงค์

1. ส่งเสริมกิจการของสถาบันแม่ชีไทย
2. สงเคราะห์แม่ชีไทยและผู้ควรสงเคราะห์อื่น ๆ
3. ส่งเสริมฐานะของแม่ชีในด้านการศึกษา
4. ตั้งโรงเรียนสอนนักเรียนและแม่ชีทุกระดับ
5. เผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้ไม่เกี่ยวกับการเมือง

ภาคปฏิบัติ มีกรรมการ 2 ชุด คณะกรรมการมูลนิธิ ดูแลการเงิน มีทั้งแม่ชีและฆราวาสอย่างต่ำ 9 คน ไม่เกิน 30 คน กรรมการสถาบันมี 25 คน เป็นแม่ชีทั้งหมดเป็นฝ่ายธุรการของมูลนิธิ ภาระการและดูแลปกครอง และพัฒนาแม่ชีไทย หัวหน้าคณะกรรมการมูลนิธิมีตำแหน่งเป็นกรรมการผู้จัดการ หัวหน้าสถาบันมีตำแหน่งประธาน มีการประชุมใหญ่ คณะแม่ชีไทยในวันที่ 7-8-9 ของเดือนเมษายนทุก ๆ ปี และได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณมุนีการวชิรมังคลารัตน์ เสด็จเป็นองค์ประธานเปิดการประชุม ผู้ทำบุญอุปัชฌาย์มูลนิธิฯ มีโอกาสรับพระราชทานของที่ระลึกในวันที่ 7 เมษายน ของทุกปี

สาขาต่าง ๆ ของสถาบันแม่ชีไทย

ได้มีผู้บริจาคที่ดินให้แก่มูลนิธิโดยนิตินิยมถูกต้องตามกฎหมาย ได้สร้างเป็นสำนักที่อยู่อาศัยของแม่ชีและสตรีผู้ประพฤติธรรม เรียกว่า “สาขาสถาบันแม่ชีไทย”

1. สาขาสถาบันแม่ชีไทยบางค้ำ ค้ำบดปากน้ำ อำเภอบางค้ำ จังหวัดฉะเชิงเทรา (สำนักพรหมจารีฉันทิอัมพวัน) เป็นสำนักปฏิบัติธรรม
2. สาขาสถาบันแม่ชีไทยหัวหิน สำนักสันตินิवास (หน้าวัดโกลดกังวล) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ศึกษาเล่าเรียน และอบรมพิเศษ
3. สาขาสถาบันแม่ชีไทยปราจีนบุรี สำนักสันติมาคม ค้ำบดคงขี้เหล็ก อำเภอเมืองฯ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน
4. สาขาสถาบันแม่ชีไทยซอยมัยตาก สำนักรัตนไพฑูริย์ กิโลเมตรที่ 4 ถนนรามอินทรา แขวงจระเข้บัว เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เป็นสถานที่เรียนธรรมศึกษา บาลีศึกษา ปฏิบัติธรรม และอบรมพิเศษ

5. สาขาสถาบันแม่ชีไทยปากท่อ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เป็นสถานที่เรียน ธรรมศึกษา บาลีศึกษา สามัญศึกษา อบรมพิเศษ และปฏิบัติธรรม
 6. สาขาสถาบันแม่ชีไทยอุ้มตะโก สำนักแม่ชีไทยส่วนภูมิภาค ตำบลอุ้มตะโก อำเภอ โมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท
 7. สาขาสถาบันแม่ชีไทยหนองบัว (สวนป่าสันตินันทวัน) วัดหนองบัว อำเภอ หนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
 8. สาขาสถาบันแม่ชีไทยน้ำตกกองลาน สำนักแม่ชีไทยธารทิพย์คีรีวัน อำเภอคลอง ลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นศูนย์อบรมเด็กเล็กและชาวเขา
 9. สาขาสถาบันแม่ชีไทยเพชรบุรี สำนักเนกขัมมารี ตำบลธงชัย อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี เป็นศูนย์เรียนธรรมศึกษา ปฏิบัติธรรม และอบรมพิเศษ
 10. สาขาสถาบันแม่ชีไทยอุครธานี สำนักแก้วเกิดสันติคาม ตำบลกุดจู้ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุครธานี
 11. สาขาสถาบันแม่ชีไทยเขาชะเมา สำนักสันติวิริยะ ตำบลน้ำเย็น อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม
 12. สาขาสถาบันแม่ชีไทยเพชรบูรณ์ สำนักปฏิบัติธรรมสถิต ตำบลซอนไพร อำเภอ เมืองฯ จังหวัดเพชรบูรณ์
 13. สาขาสถาบันแม่ชีไทยสกลนคร สำนักแม่ชีไทยภูกระแต ตำบลทวาใหญ่ อำเภอ อากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร เป็นสถานที่เรียนธรรมศึกษา และปฏิบัติธรรม
 14. สาขาสถาบันแม่ชีไทยป่าซาง สำนักสุพรหมยานเดรานุสรณ์ 155/1 บ้านแม่อ่าว หมู่ที่ 3 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
 15. สาขาสถาบันแม่ชีไทยคอนอี่พรหม อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี เป็นสถานที่ เรียนธรรมศึกษา ปฏิบัติธรรม และอบรมพิเศษ
 16. สาขาสถาบันแม่ชีไทยหนองหงส์ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศูนย์ อบรมพิเศษ
 17. สาขาสถาบันแม่ชีไทยจังหวัดอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
- ทุกสำนักเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อสงเคราะห์แม่ชีและสตรีผู้ฝึกฝนธรรม ให้ได้ศึกษา เถาเรียนและปฏิบัติธรรม ท่านที่เป็นผู้เล็งง่ายตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว การเป็น อยู่ก็ไม่ต้องเสียอะไร

กิจกรรมของสถาบันแม่ชีไทย มีดังนี้คือ

1. การพัฒนา คือ พัฒนาที่อยู่อาศัย รักษาป่าปลูกป่า ก่อสร้างอาคารเสนาสนะ สวนสมุนไพร และผลไม้ฯ
2. การศึกษา คือ เรียนธรรมศึกษา อภิธรรม บาลีศึกษา สามัญศึกษา (โครงการธรรมจารีณีวิทยา) ศิลปประดิษฐ์
3. การปกครอง คือ จัดการเลือกตั้งหัวหน้าประจำจังหวัด หรือคณะกรรมการจังหวัด โดยกรรมการของสถาบันฯ ร่วมกับคณะแม่ชีในจังหวัด จัดการเลือกตั้งตามระเบียบของสถาบันฯ
4. ออกหนังสือประจำตัวแม่ชีเรียกว่า “สุทธิบรรณ” ออกโดยประธานสถาบันฯ หรือหัวหน้าประจำจังหวัด โดยมีหัวหน้าสำนัก ท่านเจ้าอาวาส เป็นผู้รับรองความเป็นจริงและต้องปฏิบัติตามระเบียบของสถาบันแม่ชีไทย
5. เจ้าหน้าที่สำนักงานสถาบัน กรรมการสถาบันฯ หัวหน้าประจำจังหวัด และแม่ชีช่วยกันกวาดขันดูแลความประพฤติกของแม่ชี โดยร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์ไปดำเนินการ
6. ออกระเบียบปฏิบัติของคณะแม่ชีไทย
7. การเผยแพร่ ดังนี้
 - 7.1 ออกวารสารแม่ชีสารราย 3 เดือน (ปัจจุบันหยุดทำชั่วคราว)
 - 7.2 ออกอากาศสถานีวิทยุ สวพ.4 บางเขน
 - 7.3 อบรมผู้ต้องขังหญิงตามสถานพินิจต่าง ๆ
 - 7.4 บรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีผู้ขอมา
8. โครงการต่าง ๆ ดังนี้
 - 8.1 โครงการอบรมแม่ชีเพื่อเป็นวิทยากร
 - 8.2 ส่งแม่ชีอาสาพัฒนา ไปสอนกลุ่มสตรีตามที่มีผู้ขอมา
 - 8.3 ส่งแม่ชีอาสาพัฒนา ไปร่วมอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน
 - 8.4 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและชาวเขา
 - 8.5 โครงการช่วยเหลือทางการศึกษาแก่เด็กหญิงผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษา (โครงการธรรมจารีณีวิทยา)

สถาบันแม่ชีไทยมีความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมแม่ชีที่มีความจริงใจต่อพระพุทธศาสนา รักษาศีลรักษารธรรม ความเป็นอยู่อย่างสงบสันโดษ และมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง สืบสานต่อไป คึงผู้อื่นให้เข้าถึงความเจริญ ขจัดส่วนที่เป็น “สนิมศาสนา” ให้ห่างไกลออกไป เพื่อความบริสุทธิ์

เพื่อความค้ำประกันแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยความหวังว่า “คงจะได้รับความเมตตาจากเพื่อนชาวพุทธ ที่มีสายตายาวไกลมองเห็นความสำคัญของพุทธบริษัททุกส่วน คงจะไม่ปล่อยให้ส่วนไหนบกพร่องไปอีกแล้ว คงจะช่วยกันสนับสนุนวงการพระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปด้วยดี” และคงจะช่วยท้วงติงในสิ่งที่ผิดเพื่อแก้ไขต่อไป

ประวัติความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่าชี

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) ชี หมายถึง นักบวชนอกศาสนา เช่น ชีเปลือย หมายถึงนักบวชประเภทหนึ่ง ถือภทเปลือยกาย ซึ่ง ชี คำนี้ จิตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2513) ว่าน่าจะเดือนมาจาก อาชีวิกะ ซึ่งเป็นถัทธินอกศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์แต่เกิดร่วมสมัยกัน มีการปฏิบัติเหมือนพวกเซนหรือนิกรนธ์ คือถือภทเปลือยกาย ต่อมาถัทธินี้เสื่อมลง บรรดาสาวกก็พากันไปรวมตัวกับพวกนิกรนธ์ซึ่งแบ่งเป็น 2 นิกาย คือ นิกายทิมัมพร เป็นพวกนุ่งลมห่มผ้า หรือที่เรียกว่าชีเปลือย และนิกายเสวตัมพร เป็นพวกนุ่งขาวห่มขาว รักษาศีลในพุทธศาสนา ได้เดือนไปใช้กับ ชีปะขาว แต่ต่อมา ชีปะขาว ซึ่งหมายถึง ขรวาตผู้นุ่งขาว รักษาศีลในพุทธศาสนาด้วย และยิ่งกว่านั้นนักบวชฝ่ายนิกรนธ์ก็มีทั้งชายและหญิง ผู้หญิงก็นุ่งขาวห่มขาวเช่นกัน ต่อมาเมื่อหญิงไทยต้องการจะบวชแต่มีอาจบวชเป็นภิกษุณีได้ จึงถือการบวชนุ่งขาวห่มขาวตามแบบอย่างพวกนิกรนธ์ ชี ในสมัยหลังจึงหมายถึง แม่ชี ซึ่งเป็นการใช้โดยการเข้าใจผิด นอกจากนี้แล้ว คำว่า “สมณะชิตพราหมณ์” ชี ในที่นี้ก็น่าจะหมายถึง อาชีวิกะ เพราะในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ศาสนานั้นแบ่งออกเป็น 5 พวก คือ พุทธ พราหมณ์ อาชีวิกะ นิกรนธ์ และถัทธิอื่น ๆ มาในสมัยหลัง ๆ ก็ยังคงใช้คำ สมณะชิตพราหมณ์อยู่ แม้จะไม่มีพวกอาชีวิกะอยู่ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การใช้คำ แม่ชี นี้ พอจะมีเหตุผลเชื่อได้ว่าเดือนมาจาก อาชีวิกะ

พระครูนิเทศธรรมาราม (2524) ได้ศึกษาค้นคว้าถึงความหมายของคำว่า ชี ซึ่งมีความหมายต่าง ๆ กันตามหลักฐานที่ปรากฏดังต่อไปนี้

คำว่า ชี หมายถึงภิกษุสามเณร มีอยู่ในศิลาจารึก เรื่องกำหนดระยะเวลาอันตรธานของพระมหारรรรมราชาที่ 1 (พระยาธิไท) ตอนหนึ่งว่า “แต่นั้นเมื่อหน้าได้พันปีโกฏ อันว่าฝูงชิวะทรงจิวรหามีได้เลย เहांยังมีผ้าเหลืองน้อยเหน็บใบหู และรู้จักศาสนาพระเป็นเจ้าคาย”

คำว่า ชี หมายถึง ธานี มีในหนังสือรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาลงกรณ์ราช เทพกวัดตอนหนึ่ง ว่า “อันพระเจ้าลงกากรุง ไกรนั้นได้แก่ ช้างงารี มารยาทอาธรรม เป็นพินันท์ ไปลอบลักพาเมียเขาหนี ฝ่ายองค์รามสามี คือชีโอดชั่วสามานย์ เมียรักของตัวผู้เดียว ทิ้งไว้เปล่าเปลี่ยวในไพรศณท์.....”

คำว่า ชี หมายถึง พราหมณ์ ในหนังสือมหาเวศสันครชาดกกัณฑ์มหาพน ของ พระเทพโมลี (กลั่น) ตอนหนึ่งว่า “เหม่ ๆ มิ่งนี่หรือยถ่อทรถักถัม.....เออท้าวเธอออกมาทรง สร้างพรตบำเพ็ญผล เพิ่มผนวชในพนัสคณคอน มีแต่ฤกรักสายสมรกับมิ่งมเหสี เป็นสาม สี่องค์ ด้วยกัน เท่านั้นได้เห็นหน้ากันเมื่อยามไร หรือว่าทรัพย์สินสิ่งใดติดพระองค์มา มิ่งช่างไม่คือนิจจา ดิแก่ใจอย่างไรหนอนะชชี”

คำว่า ชี หมายถึง นักบวชแก่เฒ่า ในหนังสือพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ตอนหนึ่ง สุดสาครไปพบนักบวชแก่เฒ่าว่า “สำคัญว่าดาบสปรากฏกล้า จะแะหาให้สบายพอหายเหนื่อย จึง ขับม้าหน้ากุฎเห็นชีเปลือย ยังหลับเรื้อยรูปร่าง โครงคร่างครัน”

คำว่า ชี หมายถึง นักบวชหญิง ในหนังสือนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ตอนหนึ่งว่า “ถึงวัดบางนางชีมีแต่สงฆ์ ไม่เห็นองค์นางชีอยู่ที่ไหน หรือหลวงชีมีบ้างเป็นอย่างไร คิดจะใคร่แะ หาปริกษาชี” และในหนังสือเบญจกิติเบญจธรรมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส ตอนหนึ่งว่า “ผู้หญิงผู้อยู่ได้พระราชบัญญัติอันห้ามการสังวาสกับชาย เช่น ภิกษุณี ในกาลก่อนหรือ ชีในกาลนี้เจ้าพวกหนึ่ง หญิงพวกนี้ได้ชื่อว่าอยู่ภายใต้ธรรมนิยม”

ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ชี เป็นคำที่ใช้ในความหมายต่าง ๆ กันได้มากมาย แต่ใน ปัจจุบัน คำนี้จะเข้าใจกันทั่วไปว่า หมายถึง นักบวชหญิง หรือที่เรียกกันว่า แม่ชี

ความเป็นมาของคำว่า ชี ที่หมายถึง แม่ชีนี้ พระครูนิเทศธรรมาราม (2524) ได้กล่าว ถึงความเป็นมาในเรื่องชีที่หมายถึงแม่ชีนี้ได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ พระพุทธองค์ทรงตรัสเรียกชื่อว่า อุบาสิกา นับว่าเป็นสาวิกากำพวกหนึ่งในพุทธบริษัท 4 (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกา อุบาสก) เรื่องนี้ปรากฏในพระไตรปิฎก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนา

สำหรับเรื่องราวความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทยเรา ไม่มีหลักฐานใด ๆ บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีมาพร้อมกับศาสนาฝ่ายเถรวาทแพร่เข้ามาสู่เมืองไทย จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์ในสมัยกรุงสุโขทัยแสดงให้เห็นถึงว่าคนในเมืองสุโขทัยมักทรงศีลเมื่อเข้าพรรษาทุกคน แต่ก็ไม่พบคำว่า ชี ที่กล่าวไว้ก็มีแต่เพียงว่า.....
.....คนในเมืองสุโขทัย มักทาน มักไปรยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่เจ้าทวยบัวทวยนาง ถูกเข้าถูกขุนทั้งสิ้น ทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ผุ่งทวยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อเข้าพรรษาทุกคน (ประคอง ถึงหนาทนิคิริภ, 2516)

ตามที่มีผู้บอกเล่าสืบต่อ ๆ กันมาว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา (รัชกาลใดไม่ปรากฏ) เมื่อ กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศเป็นผู้ฝึกฝนในสตรี ทรงมีมเหสีและพระเทวีหลายพระองค์ เมื่อ กษัตริย์ไม่ทรงโปรดและฝึกฝนแต่พระเทวีอื่น พระมเหสีมีความน้อยพระทัยทั้งมีความโศกเศร้าระทมทุกข์มาก จึงหันเข้าหาธรรม โปรดการไปวัดทรงศีลอุโบสถสวดมนต์และภาวนา และถึงกับประทับแรมที่วัด ในอุโบสถบ้าง และบางกาลก็พักแรมอยู่นาน ๆ เมื่อ กษัตริย์ทรงทราบจึงโปรดให้ข้าราชการผู้ใหญ่ไปเชิญเสด็จกลับวัง ครั้นอยู่ในพระราชวังนาน ๆ ทรงเกิดความระทมทุกข์ก็เสด็จไปวัดอีก เวียนไปเวียนมาอยู่เช่นนี้อยู่บ่อย ๆ ต่อมาทรงเบื่อหน่ายต่อการมีชีวิตอยู่อย่างนั้น พระองค์เลยทรงฉลองพระองค์ขาวทั้งชุดและทรงปลงพระเกศาแล้วทรงศีล 8 เป็นนิตย์ ประทับอยู่ในวัดตลอดไป เป็นการตัดพระองค์เองออกจากสำนักโดยเด็ดขาด แต่จากนั้นพระราชาก็มิได้ทรงรับสั่งให้ใครไปเชิญเสด็จกลับอีกเลย เรื่องนี้เองเป็นเหตุให้ผู้หญิงรุ่นหลังๆ ต่อมาได้ถือกันเป็นแบบอย่าง ในสมัยอยุธยาก็ได้บันทึกเกี่ยวกับ แม่ชีของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในไทยและได้บันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็น เช่น บันทึกของลาอูแบร์ อัครราชทูตของฝรั่งเศส ที่เข้ามาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวถึงแม่ชีไทยไว้ว่า

.....แม้ว่าในสยามจะมีนางชี คือ สตรีที่ปฏิบัติพระวินัยสิกขาบทของพระภิกษุเป็นส่วนใหญ่ พวกนางไม่มีสำนักของตนเอง ต้องอาศัยอยู่ในวัดของพระภิกษุนั้น ชาวสยามนั้นเชื่อว่าอายุขัยวัยล่วงคราแล้วของสตรีเหล่านี้ นั้นแท้ก็เป็นเครื่องประกันอันเพียงพอของการสารวมอินทรีขันธ์บริสุทธิ ความจริงก็มีได้มีนางชีอยู่ทุกวัดไป แต่ในวัดที่มีนางชีนั้นกฎของพวกนางก็ตั้งอยู่ตามความยาวด้านหนึ่งของแนวรั้วไม้ไผ่ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้น โดยมีได้มีเครื่องกันแยกออกจากหมู่กุฏิของพระภิกษุสงฆ์แต่ประการใด

นอกจากนี้แล้วลาดูแบร์ ยังได้บันทึกถึงสถานภาพของแม่ชีในสมัยนั้นไว้อีกครั้งนี้

.....นักบวชที่เป็นสตรีนั้นเรียกว่า นางชี นุ่งขาว ห่มขาว เหมือนชีปะขาว และไม่มีใครนับถือว่าเป็นสมณะเต็มตัวนัก อธิการเจ้าวัชรธรรมดา ๆ ก็บวชนางชีได้เหมือน ๆ กับเณร และมาตรว่าพวกนางชีจะร่วมเมตตกรรมกับบุรุษมิได้ก็ตาม แม้กระนั้นพวกนางชีก็ไม่ต้องโทษเผาเสีย เช่น ที่ทำแก่พระภิกษุในกรณีที่จับได้ว่าประกอบเมตตกรรมกับสตรี เป็นแต่ส่งผู้กระทำความผิดไปให้บิดามารดาลงโทษเข็มนตี ด้วยพระภิกษุและนางชีนั้นจะเข็มนตีใครมิได้เลย

หมอบเอเลนเบิร์ต แคมป์เฟอร์ เป็นชาวเยอรมันเป็นหมอประจำคณะชุกวितันคา เดินทางจากปัตตาเวียในเกาะชวาไปญี่ปุ่น ได้แวะเมืองไทยเพื่อถวายราชสาส์นคงเป็นระดับของรัชกาลพระเพทราชา ได้เขียนเล่าถึงแม่ชีไทยไว้ในจดหมายเหตุของเขาว่า

.....การห่มผ้าของนางชีในเมืองไทย ใช้ห่มผ้าสีขาว ไม่ใช่สีเหลืองอย่างพระภิกษุสงฆ์ บรรดาชีหรือนางชีเป็นผู้ป่าเพ็ญศีล ภาวนาและปฏิบัติกิจภายในวัด (ประกอบสิงหนาทนิติกรัณ, 2516)

นอกจากนี้ นิโคลาส แซร์แวต ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยถึง 4 ปีได้เขียนถึงแม่ชีไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งจะได้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสมัยนั้นได้อย่างเด่นชัด

.....สตรีชาวสยามรักเสรีภาพมากเกินไปกว่าที่จะยอมมอบตัวอยู่ในสำนักเหมือนอย่างนางชีของพวกเรา นางชีจะไปป่าเพ็ญเพียรภาวนาก็ต่อเมื่อล่วงเข้าถึงวัยชราที่เบือหน่ายในโลภียวิตยแล้วเท่านั้น และน้อยรายมากที่จะขอลาจากสำนักนั้นออกมา ประการหนึ่งโดยที่พวกนางต้องติดต่อกับพระสงฆ์องค์เจ้าอยู่เสมอ จึงได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ให้สตรีบวชเป็นชีได้ต่อเมื่ออายุล่วงเข้า 50 ปี แล้วเท่านั้น เพื่อป้องกันครหานางต้องโกนผม โกนคิ้วเหมือนอย่างพระภิกษุ และนุ่งขาว ห่มขาวสีขาวนั้นถือกันว่าเป็นสิที่สุภาพสำหรับชาวสยาม ใช้ในโอกาสไว้ทุกข์และคราวมีพิธีการที่สำคัญ ๆ พวกนางมิได้คืออยู่เป็นคณะในอาราม นางจากครอบครัวมารวมกันอยู่หมู่ละ 3-4 คน ในที่ใกล้ ๆ วัดนางมิได้ปฏิบัติตน และถือกำหนดกฏวินัยตามอย่างภิกษุเท่านั้น ประพฤติปฏิบัติตามวินัยสงฆ์ทุกอย่าง ทั้งสวดมนต์ทุกวัน และเจริญภาวนาเป็นเวลานาน ๆ อยู่ในโบสถ์งานส่วนใหญ่ของนางคือ ปรนนิบัติพระสงฆ์ มีการจัดเครื่องจันทนถวายและช่วยเหลือในกิจการด้านต่าง ๆ ด้วยการอวยทานอยู่เบื้องนิจ นางไปเยี่ยมคนยากจนและคนเจ็บไข้ได้ป่วยและป่าเพ็ญคนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นในด้านทานมัยอย่างเคร่งครัด ด้วยประการฉะนี้นางจึงได้รับสิทธิ์ต่าง ๆ

ทุกอย่างเท่ากับพระสงฆ์ และได้รับความนับถือโดยเท่าเทียมกัน ทุกคนต้องไหว้นางและนางจะไหว้แต่พระภิกษุในวัดวาอารามเท่านั้น เขาเรียกสตรีเหล่านี้ว่า นางชี คือ นักบวชหญิง พวกนางมีตำแหน่งแห่งที่ต่างหากในโบสถ์และศาสนานิกายต่าง ๆ มีผู้นิมนต์นางชีไปในงานศพพวกขุนนาง ซึ่งพวกนางก็ไปกันโดยเป็นระเบียบเป็นขบวน และในการไปในงานเช่นนี้ พวกนางจะได้รับของถวายเป็นจตุปัจจัยอย่างอุดมสมบูรณ์ทีเดียว

จากบันทึกดังกล่าวนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของแม่ชีในสมัยอยุธยาได้ชัดเจนว่าประชาชนได้ให้ความนับถือเป็นอย่างมากเทียบเท่ากับพระภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้แล้วแม่ชีในสมัยนั้นก็ยังมีบทบาททั้งในทางสังคมและศาสนา มาก ถึงแม้ว่าจะมีบางส่วนอาจคาดเคลื่อนความเป็นจริงไปบ้าง เป็นเพราะความเข้าใจผิดของชาวต่างประเทศ ในเรื่องของความแตกต่างระหว่างภิกษุณีกับแม่ชี แม้กระนั้นก็ตามจากบันทึกนี้แสดงให้เห็นภาพของสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสมัยอยุธยาว่ามีสภาพที่ดีกว่าในปัจจุบัน

ประเภทของแม่ชีในพุทธศาสนา

ในปัจจุบันแม่ชีในประเทศไทยแตกแยกออกเป็นหลายคณะ ดังต่อไปนี้คือ

แม่ชีประเภทที่ 1 นุ่งห่มสีกรัก โคนผมโคนคิ้ว สมาทานศีล 10 เช่นเดียวกับสามเณร ผู้เริ่มการบวชในรูปนี้คือ พระธรรมทัศนารุณ เจ้าอาวาสรูปหนึ่งของวัดชนะสงคราม ได้ริเริ่มให้มีการบวชแบบนี้ก็เพื่อจะสร้างกลุ่มของหญิงที่ตั้งใจปฏิบัติธรรม รักษาศีล 10 เป็นปกติ ไม่มีการศึกษาทางโลก ไม่มีการประกอบอาชีพ การดูหม้อ ไบ้ห้วย แต่จะเน้นในด้านศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะ เป็นลักษณะที่เลียนแบบมาจากสตรีชาวพม่าที่เรียกว่า “สีลาวดี” มีการบวชครั้งแรกในปี พ.ศ. 2500 จำนวน 5 รูป และต่อมาก็มีการบวชเพิ่มเติมอีกรวมทั้งหมดมีการบวชประมาณ 11-12 รูป ต่อมาก็ไม่มีการบวชเพิ่มเติมอีกเลยเนื่องจากเกรงว่าผู้ที่มาบวชรุ่นหลังจะปฏิบัติไม่ได้ จะทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของกลุ่ม ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่ 4 รูปด้วยกัน มีสำนักอยู่ที่วัดชนะสงคราม และเมื่อปีพ.ศ. 2524 ได้สร้างสำนักใหม่ขึ้นที่แขวงจรเข้บัว บางกระบือ กิจวัตรประจำวันมีการทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น นอกจากนี้ก็มีการให้คำแนะนำปรึกษา อบรมสั่งสอน และสนทนารวมกับประชาชน ผู้ที่ไปหา ซึ่งสิ่งนี้เป็นบทบาทหลักของแม่ชีในกลุ่มนี้

ในปัจจุบันยังมีแม่ชีที่นุ่งห่มสีกรัก โคนผม แต่ไม่โคนคิ้ว ถือศีล 10 อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับสำนักสันติอโศก ซึ่งจะมีระเบียบของผู้นำที่เจริญธรรมฝ่ายหญิงดังต่อไปนี้

1. เพื่อความยั่งยืนของธรรม เพื่อความไม่ทำลายธรรมและเพื่อความเป็นไปโดยไม่หนักไม่เบา หรือเพื่ออุ่มชูกันไปได้ด้วยดี การรับผู้หญิงเข้ามาบวชให้พิจารณาเปิดและปิดรับเป็นขั้นตอน ตามอัตราส่วนดังต่อไปนี้

ก. นักบวชฝ่ายหญิงชาวโศกเรียกว่า “สิกขมาต” สมทานศีลสิกขาบทอย่างน้อย 10 ข้อขึ้นไป ซึ่งจะต้องปฏิบัติธรรมผ่านขั้นตอนเป็น “ผู้ปฏิบัติ” (ปะ ถือศีล 8) อยู่กับหมู่เป็น “ผู้เตรียมบวช” (กรัก ถือศีล 8) และได้เลื่อนฐานะขึ้นไปโดยมคิหมู่ ตามระเบียบการเข้าสู่โศก

ข. อัตราส่วนการมี “สิกขมาต” ต่อ “กรัก” และต่อ “ปะหญิง” คือ 6 : 1 : 2

ค. ถ้า “สิกขมาต” ทั้งหมดของชาวโศกที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้มีจำนวนต่ำกว่า 6 รูป ก็หมายความว่า จะรับ “ปะหญิง” ไม่ได้เลย

ง. ในกรณีที่มีสิกขมาตมรณภาพลง หรือลาสิกขาออกไปกลางคัน แล้วเป็นเหตุให้จำนวนสิกขมาตลดลงจนมีปริมาณไม่ครบตามอัตราส่วนที่กำหนดไว้ ให้งัดเลื่อนปะหญิง (ที่เข้ามาปฏิบัติแล้ว) ขึ้นมาเป็นกรักเสียในครานั้นชั่วคราวก่อนทุกคราว จนกว่ากรักที่เข้ามาปฏิบัติแล้ว จะได้เลื่อนฐานะไปเป็นสิกขมาตครบตามอัตราส่วนเสียก่อนจึงจะเลื่อนปะหญิงขึ้นไปได้ เว้นแต่ในกรณีที่ไม่มีกรักอยู่เลย

จ. คราใดสิกขมาต มรณภาพลงหรือลาสิกขาออกไปกลางคันแล้ว ทำให้เกิดจำนวนของสิกขมาตน้อยลงกว่าอัตราส่วนที่กำหนดให้งัดรับปะหญิงให้เข้ามาใหม่ แม้ว่าปะหญิงเดิมจะยังขาดอยู่ก็ตาม จนกว่าจะมีกรักเลื่อนฐานะขึ้นไปเป็นสิกขมาตครบตามอัตราส่วน และปะหญิงก็เลื่อนฐานะขึ้นไปเป็นกรัก จึงจะรับปะหญิงเพิ่มขึ้นตามอัตราส่วนปกติได้

ฉ. ในกรณีที่ไม่มี “กรัก” อยู่เลย แต่มี “สิกขมาต” 6 รูป หรือเกินกว่า (แต่ยังไม่ถึง 12 รูป) ก็รับปะหญิงได้ 1 คน แล้วให้ผู้ปฏิบัติหญิง (ปะ) นั้น ปฏิบัติจนเลื่อนขึ้นไปเป็น “กรัก” ให้ได้เสียก่อนแล้วจึงจะรับ “ปะหญิง” ใหม่ได้และรับได้อย่างมากไม่เกิน 2 คน ต่อการมี “กรัก” เพียง 1 คน หากมี “สิกขมาต” 12 รูป หรือเกินกว่า (แต่ไม่ถึง 18 รูป) ก็รับ “ปะหญิง” ได้ 2 คน แล้วก็ปฏิบัติตามส่วนในทำนองดังกล่าวมาก่อนแล้ว

2. ฉ ทุทธสถานใดจะประชุมรับเลื่อนฐานะของ “กรัก” ขึ้นเป็น “สิกขมาต” หรือ “ปะหญิง” ขึ้นเป็น “กรัก” จะต้องมีสิกขมาตร่วมอยู่กับหมู่สงฆ์อย่างน้อย 4 รูป

3. “กรัก” ที่ไม่ได้เลื่อนฐานะ หากเลยวันครบกำหนดเดือนถึง 6 เดือนล่วงหน้า ถือว่าหมดสภาพ ไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ยกเว้นแต่เป็นเรื่องของ “มคิหมู่สงฆ์” กำหนดให้เป็นเท่านั้น หากผู้หมดสภาพประสงค์สมัครเข้ามาเพื่อเป็น “นักบวชโศก” อีกรู้จักจะต้องเข้ามาในฐานะ “ผู้เวียนกลับ”

4. พระผู้มีสิทธิทำพิธี-บวชให้แก่ “สิกขมาต” และ “กรัก” ได้นั้นจะต้องได้รับการเห็นควรเห็นดีจาก “พระผู้ทำพิธีบวช-เดิม” กับ “มคิหมู่สงฆ์” ที่เห็นพร้อมอีกด้วย และ “พระผู้ทำ

พิธีบวช-เคิม” นั้น ก็จะต้องแต่งตั้ง “พระผู้ทำพิธีบวช-ใหม่” โดยการนำบอกกล่าวประกาศรับหมู่สงฆ์และหมู่สิกขมาตให้ทราบเป็นกิจลักษณะโดยเปิดเผย

5. การปกครองกันทางฝ่ายหญิง ให้เคารพเชื่อถือกันโดยลำดับกันเต-อาวโต เช่นเดียวกับพระ-เฆร และเรื่องต่าง ๆ ให้ตกลงกันในฝ่ายหญิงก่อน

6. สำหรับ “สิกขมาต” ผู้ยังบวชใหม่หรือ “กรัก” หรือ “ปะ” ก็คือ ไม่ควรเดินทางไปไหนมาไหนโดยลำพังแต่เพียงผู้เดียว การเดินทางทุกครั้งจะต้องไปกับหมู่ หรือมีผู้หนึ่งผู้ใดในหมู่ร่วมไปด้วยเสมอ ส่วนผู้ที่สมควรจะเดินทางไป ณ ที่ใด ๆ โดยลำพังแต่เพียงผู้เดียวได้นั้นจะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

ก. เป็นผู้ผ่านการเป็นสิกขมาตไปแล้ว 1 ปีขึ้นไป

ข. ผู้ใหญ่ในหมู่เห็นสมควรและอนุญาต

ค. ญาติมารับเจาะจง และแจ้งแก่ผู้ใหญ่ในหมู่เห็นควรอนุญาต

7. “สิกขมาต” ผู้ใดกระทำความผิดหรือก่อความเดือดร้อน จนหมู่คณะต้องประชุมกล่าวโทษให้สำนึกถึงความผิดนั้น ๆ โดยที่เป็นความผิดหรือความเดือดร้อนอย่างแท้จริง แต่ยังไม่สำนึก ยังขึ้นกระทำความผิดเดียวกันนี้ถึง 3 ครั้ง ก็จะต้องให้ตาสึกขาพ้นขาดจากความเป็น “สิกขมาต” ไป “กรัก” หรือ “ปะ” ก็เช่นเดียวกัน

8. หญิงที่จะเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติธรรม จะเป็นหญิงมีครรภ์ไม่ได้โดยเด็ดขาด

9. เนื่องจากชาวโศกมีทั้งนักปฏิบัติชายและปฏิบัติหญิง ปะ-กรัก-สิกขมาต จะต้องใช้ผ้ารัดอก หรือเสื้อในที่จะต้องกลมเกลื่อนทรง ทำทรงให้เรียบร้อยเป็นลักษณะเสื้อรัดให้เรียบ เสื้ออกทรง เสื้อขูทรง ผ้าแต่งทรงห้ามเด็ดขาด

ปัจจุบันมีนักบวชหญิงหรือชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเรียกกันว่า “แม่เฆร” ทั้งหมด 14 รูป และที่สำนักสันตติโศกมี จะฉันอาหารเพียงมือเดียว และเลิกกินเนื้อสัตว์ นักบวชหญิงจะตีเสมอนักบวชชายมิได้ในทุกกรณี รวมทั้งจะต้องเป็นผู้รับฟังพระภิกษุโดยฝ่ายเดียว สถานภาพของนักบวชฝ่ายหญิงจะต่ำกว่านักบวชชาย ในแง่บทบาทของนักบวชหญิงที่มีต่อสังคม โดยทั่ว ๆ ไปก็จะเป็นการช่วยอบรมสั่งสอน และเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนที่สนใจโดยตรง และเผยแผ่ทางวารสาร เอกสารของสำนัก

แม่ชีประเภทที่ 2 พวกนุ่งห่มสีเหลือง โคนผม โคนคิ้ว สมาทานศิล 10 เรียกกันว่า “สงฆณี” ได้แก่สำนักกรรมขัตตรทรงธรรมกัลยาณี นครปฐม มีภิกษุณีโพธิ์สัตต์ วรมัย กบิลสิงห์ หรือที่บรรดาญาติมิตรเรียกว่า หลวงแม่ หรือหลวงย่า เป็นหัวหน้าสำนัก แม่สงฆณีวรมัยได้บรรพชาจากเจ้าคุณพรหมมุณี (วัดบวรนิเวศวิหาร) เมื่อปี พ.ศ. 2499 และปี พ.ศ. 2514 ได้รับการบรรพชาอุปสมบทเป็น ภิกษุณีที่ได้หวั่นได้สร้างวัดทรงธรรมกัลยาณีขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2501

กิจกรรมหรือบทบาทที่ได้กระทำพอจะแยกได้ดังนี้

งานเผยแพร่วุทธศาสนา พ.ศ. 2498 ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายเดือนชื่อ “วิปัสนาบันเทิงสาร” ต่อมาเปลี่ยนเป็น “พระโพธิ์สัตว์ วิปัสสนาบันเทิงสาร” เพื่อเผยแพร่วุทธศาสนา โดยจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเอง และยังมีงานเขียนอิงประวัติศาสตร์ ธรรมเนียม ตลอดจนการสอนธรรมะและควบคุมการป่าเพื่อญาติสมาธิ

งานด้านสังคมสงเคราะห์ มีการแจกเสื้อผ้า อาหาร และยารักษาโรค

การป่าเพื่อญาติ มีการทำบุญเลี้ยงพระ การซื้ออุปกรณ์การแพทย์มอบให้โรงพยาบาล

การให้บวชตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาได้สนับสนุนการบวชทั้งชายและหญิง ที่มีจิตศรัทธาแต่ขาดทุนทรัพย์ที่วัดทรงธรรมกถยาณี มีสตรีบวชเป็นพุทธสาวิกาศึกษาธรรมะและป่าเพื่อญาติ และให้เรียนวิชาอื่น ๆ เช่น วิชาพยาบาล เป็นต้น

การสร้างโรงเรียน ปี พ.ศ. 2501 ได้มีการสร้างโรงเรียนให้เป็นสถานศึกษาของเด็กกำพร้าชื่อ “โรงเรียนธรรมาภิสมัย” มีจุดประสงค์จะอบรมพระพุทธรักษาให้แก่เด็ก ๆ เหล่านี้ที่รับเลี้ยงดูด้วย ปัจจุบันเป็นสถานศึกษาของเด็กทั่ว ๆ ไป

นอกจากนี้แล้ว ก็ยังมีการสร้างพระพุทธรูปแจกจ่ายไปตามวัดต่าง ๆ การทอดกฐินทอดผ้าป่า การรักษาไข้ การสร้างอุโบสถของวัดฯมีชื่อว่า “พระปฐมมาตามหาปชาบดีโคตรมี เดรี ศรีอุโบสถาคาร” เพื่อถวายเป็นเกียรติแก่พระแม่น้านางมหาปชาบดีโคตรมี ผู้เป็นปฐมภิกษุณีในพุทธศาสนาปัจจุบันยังมีพุทธสาวิกายู่จำนวนน้อยมาก

แม่ชีทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวมานี้ มีข้อนำสังเกตคือ แม่ชีทั้ง 2 ประเภท ต่างมีความกระตือรือร้นในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่าง ๆ และพยายามเผยแพร่งิจกรรมของตนให้สังคมทั่วไปได้รับทราบ พยายามหาวิธีที่จะทำให้สังคมยอมรับนับถือตนมากยิ่งขึ้น โดยขั้นแรกก็ทำตนให้เคร่งครัดในระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็นทั่วไป ตลอดจนเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

แม่ชีประเภทที่ 3 แม่ชีพรหมณ์ Nairda M. Cook (1981) ได้กล่าวถึงแม่ชีพรหมณ์ว่า หมายถึง ผู้หญิงที่ต้องการจะบวชชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งอาจจะน้อยหรือมากกว่า 1 เดือน จึงไม่โกนผม มีผ้าสไบที่สั้นกว่าประเภทที่ 4 แต่ยังคงรักษาคีต 8 เช่นเดียวกับชีที่ตนบวชด้วย แต่มีสถานภาพต่ำกว่า เช่นเวลานั่งจะต้องนั่งหลังชีที่โกนผม การบวชแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสให้สตรีที่มีระยะเวลาจำกัดทำการบวชได้ และส่วนใหญ่จะเป็นการบวชแก้บนหรือสะเดาะเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ (เน่งน้อย ปัญพรรค์, 2523) โดยทั่ว ๆ ไปจะเป็นการบวชแก้บนเกี่ยวกับการขอให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บหรือให้พ้นจากเรื่องร้าย ๆ ต่าง ๆ จะบวชกัน 7 วัน หรือ 15 วัน ชีประเภทนี้เรียกว่า

“ธรรมจารีณี” ซึ่งหมายถึงผู้ประพฤติธรรมในระหว่างที่บวชอยู่นี้มีแม่ชีพราหมณ์เหล่านี้จะได้รับ การอบรมสั่งสอนให้ทำในสิ่งที่ควรทำ การปฏิบัติตัวหรือกิจวัตรประจำวันจะคล้ายแม่ชีที่โกนผม โกนคิ้ว นุ่งขาวห่มขาว ถือศีล 8 โดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่มีบทบาทอะไร เพราะเป็นการบวชที่อยู่ในช่วง เวลาสั้น ๆ เท่านั้น

แม่ชีประเภทที่ 4 เป็นแม่ชีที่จะทำการศึกษาวิจัยละเอียดต่อไป เป็นพวกที่พบเห็นได้ โดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งจากการวิจัยของแผนกวิจัยของกรมการศาสนาในปี พ.ศ. 2508 พบว่ามี อุบาสิกที่อาศัยอยู่วัดอันประกอบไปด้วยชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมีมารักษาศีล 5 อาศัยอยู่ชั่วคราว รวมทั้งผู้รักษาศีล 8 และสละทางโลกคือ ชี ตามที่เรียกกันทั่วไป จากสถิติของสถาบันแม่ชีไทยเกี่ยวกับ ทะเบียนจำนวนแม่ชีในพุทธศาสนาตามวัดหรือสำนักต่าง ๆ มีดังนี้

พ.ศ. 2537	มีแม่ชีทั่วประเทศ	4,132	รูป
พ.ศ. 2538	มีแม่ชีทั่วประเทศ	4,638	รูป
พ.ศ. 2539	มีแม่ชีทั่วประเทศ	4,515	รูป

สถิตินี้ทางสถาบันแม่ชีไทย ทำการสำรวจโดยให้ทางวัดหรือสำนักกรอกแบบฟอร์ม แจ้งจำนวน ซึ่ง แฉ่งน้อย ปิฎยพรรค (2523) ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่าจำนวนแม่ชีควรจะมากกว่า ที่ทำการสำรวจได้

แม่ชีในปัจจุบันมีสถานภาพไม่สู้ดีนัก ไม่ได้รับการเคารพยกย่องจากสังคมเท่าที่ควร แม้ แต่เจ้าอาวาสบางวัดไม่ปรารถนาที่จะให้มีแม่ชีอยู่ในวัด เพราะคิดว่าเป็นการยุ่งยาก กรมการศาสนา ให้ความสนใจแก่แม่ชีน้อย เพราะมิได้ถือว่าเป็นนักบวชเป็นแต่เพียงผู้อาศัยอยู่ในการดูแลของเจ้า อาวาสแต่ละวัดเท่านั้น สถิติของแม่ชีก็เพิ่งจะเริ่มมีการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2509-2510 และ มาเริ่มใหม่ในปี พ.ศ. 2519 และเถรสมาคมก็ไม่เคยมีแม่ชีอยู่ในโครงสร้างส่วนใดเลย แม่ชีเองก็ไม่ เข้าใจชัดเจน ในสถานภาพอันแท้จริงของตนและรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรมหลายประการ ทั้งนี้ก็เนื่องจากแม่ชีเองไม่มี สถานภาพเป็นนักบวชหรือไม่ใช่ “ผู้สืบทอดศาสนา” มาแต่ในอดีต ทำให้สิทธิต่าง ๆ ถูกจำกัดและไม่ได้รับการเหลียวแลจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศีลและข้อกติกาศาหรับชี

ผู้ที่มาบวชเป็นชีนั้น จะต้องรักษาศีลและข้อกติกาย่างไรบ้าง คงจะมีผู้ที่ต้องการทราบเป็นจำนวนมาก จึงขอนำศีลและข้อกติกาศาหรับผู้ที่บวชเป็นชี จะต้องปฏิบัติซึ่ง สุวชิ เทียมวรทัต (2535) ได้คัดลอกจากหนังสือ “ศีลและข้อกติกาศาหรับชี” ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส ตรวจแล้วโมทนาด้วย พุทธศักราช 2482 ดังนี้

ชีต้องรักษาสิกขาบท ทั้ง 8 และข้อกติกาก็ 4 หมวด คือ

หมวดที่ 1 เรียกว่า เมธุนาจาร โทษ 10 ประการ

หมวดที่ 2 เรียกว่า กายสมจาร โทษ 7 ประการ

หมวดที่ 3 เรียกว่า วจิตมาจาร โทษ 13 ประการ

หมวดที่ 4 เรียกว่า อโคจาร โทษ 6 ประการ

การรักษาสิกขาบททั้ง 8 เรียกว่า สมาทานศีล การรักษาข้อกติกาศาหรับชีเรียกว่า สมาทานวัดศีล 8 กับทั้งวัดศีลสมาทาน 36 นี้ เป็นหน้าที่ของชีจะพึงสมาทานสำรวมรักษาไว้ให้

บริสุทธฺ์ ในสิกขาบททั้ง 8 ถ้าขาดในสิกขาบทใดก็ตาม ต้องตั้งใจสมาทานใหม่ ศีลจึงจะบริสุทธฺ์ได้ต่อไป ส่วนวัดศีลสมาทาน 36 ข้อนั้น ชีเป็นโทษในข้อใด พึงเปิดเผยข้อนั้นในสภรพมหาภิณเฑาะผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว พึงตั้งใจสำรวมระวังต่อไป เป็นอันพ้นโทษบริสุทธฺ์ได้ ถ้าชีผู้ใดแกงด่างลงในศีล ได้ชื่อว่า เป็นผู้เสียดศีล ถ้าแกงด่างในวัดศีลคือข้อห้าม รู้ตัวแล้วไม่เห็นโทษ ไม่เปิดเผยแสดงโทษของตน เพื่อความสำรวมระวังต่อไป ได้ชื่อว่าเป็นผู้เสียดัจฉะ ในผู้ที่ได้สมาทานศีลและวัดศีลจึงควรปฏิบัติให้จริงจัง สมดังความตั้งใจของตนว่าเป็นผู้ปฏิบัติละโทษ ทำคนให้เป็นผู้บริสุทธฺ์พ้นโทษทั้งปวงต่อไปนี้เป็นสิกขาบท 8 กับทั้งข้อห้าม 36 ข้อดังต่อไปนี้

ศีล 8 มีดังต่อไปนี้

สิกขาบทที่ 1 ชีพึงเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และไม่ใช่ผู้ใดผู้หนึ่งให้ฆ่า

สิกขาบทที่ 2 ชีพึงเว้นจากการลักน้อข้าวของเขาด้วยตนเอง และไม่ใช่ผู้อื่นให้ลักและน้อและไม่ถือเอาซึ่งสิ่งของอันเจ้าของเขายังไม่ได้อนุญาตให้ด้วยกายหรือด้วยวาจา

สิกขาบทที่ 3 ชีพึงเว้นจากการเสพอะสัทธรรมกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์

สิกขาบทที่ 4 ชีพึงเว้นจากพยุคปลดและถ่อถวงผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา

สิกขาบทที่ 5 ชีพึงเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย

สิกขาบทที่ 6 ชีพึงเว้นจากการบริโภคอาหารในกาลอันผิด คือ ตั้งแต่อาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณรุ่งขึ้นมาใหม่

ลักษณะที่ 7 ซึ่พึงเว้นจากการฟ้อนรำขับร้องและประโคมดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่น แต่บรรดาเป็นข้าศึกแก่การกุศลและทัคตทรงประดับประดาตกแต่งซึ่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องทาเครื่องขัดผิวให้งามต่าง ๆ

ลักษณะที่ 8 ซึ่พึงเว้นจากการนั่งนอนเหนือที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ และเบาะพุกมีภายในใส่ด้วยนุ่นหรือสาถิ และเครื่องปูลาดอันวิจิตรงาม ทำด้วยเงินหรือทองต่าง ๆ

เมตตามหาราช 10 มีดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ซึ่ไม่ควรเพ่งเต็งตาต่อตากับด้วยบุรุษด้วยจิตต์กำหนด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 2 ซึ่ไม่ควรตั้งใจคุ่มนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานซึ่งป่าเรอกันในเรื่องเมถุน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 3 ซึ่ไม่ควรแก้งถูกกายบุรุษซึ่งรู้ความนอกจากมีอาการป่วยไข้ ซึ่งจำเป็นจะต้องตรวจอาการเพื่อรักษา ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 4 ซึ่ไม่ควรพยายามซึ่งความกำหนด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 5 ซึ่ไม่ควรเจตนาถึงเรื่องเมถุน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 6 ซึ่ไม่ควรเดินหรือยืน หรือนั่ง หรือนอนอยู่ในที่ลับตาคนกับด้วยบุรุษซึ่งรู้ความ (อาจมีภริยาได้) สองต่อสอง ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 7 ซึ่ไม่ควรเดินหรือยืน หรือนั่ง หรือนอนพุดอยู่ในที่ลับหูกับด้วยบุรุษซึ่งรู้ความ สองต่อสอง ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 8 ซึ่ไม่ควรตั้งใจฟังเสียงอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 9 ซึ่ไม่เป็นใช้ไม่ควรนอนด้วยกันสองคนในมุ้งเดียวกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 10 ซึ่เมื่อได้รับจดหมายของบุรุษ จะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ในจดหมายจะมีเนื้อความอย่างไรก็ตาม ลูแล้วพึงนำมาให้ผู้อื่นรู้เห็นด้วยอย่างน้อย 2 คน ถ้าลูแต่ผู้เดียวเป็นโทษ

กษัตริย์ราช 7 มีดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ซึ่ไม่ควรเบียดเบียนเข็มนตมมนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 2 ซึ่ไม่ควรใช้ภริยาเจียดเจือเหมือนจะประหารกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 3 ซึ่ไม่ควรใช้ภริยาที่ชั่ว คือ โยนหรือป่าวัดดุสิ่งของต่าง ๆ ด้วยอำนาจโทษะวิกาล ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 4 ซึ่ไม่ควรทำตาค้อนควักกันด้วยจิตต์ที่เกลียด โกรธ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 5 ซึ่ไม่ควรเล่นการพนันทุกประเภท ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 6 ซึ่ไม่ควรกระทบกาย ปล้ำปลุก จี้หยอกกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 7 จะไม่ควรแสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ถ้าจีนทำเป็นโทษ
 วจิตมาจารโทษ 13 มีดังต่อไปนี้

ข้อ 1 จะไม่ควรอวดคุณความดีที่มีในคนเพื่อให้เขานับถือ ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 2 จะไม่ควรกล่าวคำต่อเสียด คือ ได้ยินเขาว่า หรือว่าตีเถียงกัน เก็บด้วยคำเหล่านั้น
 ไปบอกเล่าให้ผู้ที่ถูกกล่าวหรือถูกว่าตีเถียงฟัง เพื่อให้คนทั้ง 2 ฝ่ายเกลียดชัง แดกร้าวกัน หรือเพื่อให้
 เขาถอบรักตน ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 3 จะไม่ควรกล่าวสาหยาบ คือ คำแข่งคนหรือคำแข่งสัตว์ดิรัจฉาน หรือคำแข่ง
 ตัวเอง คำแข่งคินน้ำไฟลม วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 4 จะไม่ควรกล่าวคำโปรยเสียดซึ่งประโยชน์ ควรกล่าวแต่ด้วยคำที่ประกอบด้วย
 ประโยชน์ คือกล่าวแต่ความจริง กล่าวอาศัยอรรถ กล่าวอาศัยธรรม กล่าวอาศัยวินัย กล่าววาจาที่มี
 ตั้ง มีที่อ้างอิง มีที่สุครอบประกอบด้วยประโยชน์ในการที่ควร ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 5 จะไม่ควรทู่เถียง ทะเลาะวิวาทกัน ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 6 จะไม่ควรใช้เสียงขู่ตวาดกัน ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 7 จะไม่ควรหูดสบถ ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 8 จะไม่ควรโจทก์ยกโทษผู้อื่นโดยความคาดคะเน ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 9 จะไม่ควรนำโทษของผู้อื่นที่ได้แสดงแล้วแก่ตนไปบอกแก่ผู้ที่อยู่นอกกติกา ถ้า
 จีนทำเป็นโทษ

ข้อ 10 จะไม่ควรกล่าววาจา ไม่เอื้อเพื่อ ในคิดในข้อห้าม ในธรรม ในบุคคล ในเวลาที่
 ได้ตักเตือนโจทก์หวังด้วยคิดและข้อห้าม และโดยธรรมที่ชอบ ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 11 จะไม่ควรชักสือหญิงชายให้เป็นสามีภริยากัน ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 12 จะไม่ควรตีเถียง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 13 จะไม่ควรพูดจาหลอกหลอนเล่นกัน ถ้าจีนทำเป็นโทษ

อโคจรโทษ 6 มีดังต่อไปนี้

ข้อ 1 จะไม่ควรไปเที่ยวในที่ซึ่งมหาชนเขาประชุม เล่นการมหรสพ ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 2 จะไม่ควรไปนั่งเล่นในร้านขายสุรายาฝิ่น ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 3 จะไม่ควรไปในสำนักหญิงนคร โสเภณี ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 4 จะไม่ควรไปในสำนักชายโสศ ซึ่งมีโชฎงาติ โดยไม่มีกิจจำเป็น ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ข้อ 5 จะไม่ควรไปนั่งในกุฎิพระสงฆ์ในเวลาอย่างค่าแล้วไป โดยไม่มีกิจจำเป็น ถ้าจีนทำ
 เป็นโทษ

ข้อ 6 จะไม่ควรไปเที่ยวเล่นเรือและเล่นน้ำ โดยอธิบายจะสนุก ถ้าจีนทำเป็นโทษ

ความเป็นอยู่

ลักษณะทั่วไป

แม่ชีทั่วไปจะมีความเป็นอยู่โดยสรุปได้สองลักษณะ ดังนี้

1. แม่ชีในวัดที่มีแม่ชีมาก ๆ จะค่อนข้างมีระเบียบแบบแผนมากกว่าลักษณะหลังมีระเบียบวินัยตามที่หัวหน้าจะกำหนดซึ่งต้องอยู่ภายใต้หลักใหญ่ ๆ ของสถาบัน มีกิจกรรมทำกันตลอดวัน โดยเฉพาะวัดหรือสำนักที่มีสถานศึกษาอบรม แม่ชีก็จะเรียนหนังสือกันเกือบทุกรูป นอกจากแม่ชีชราซึ่งค่อนข้างอิสระ

2. แม่ชีในวัดทั่ว ๆ ไปที่มีแม่ชีจำนวนน้อย จะอยู่กันง่าย ๆ ตามสบายไม่มีอะไรต้องทำนัก นอกจากกิจปฏิบัติให้แก่วัดหรือพระภิกษุ สำหรับในการปฏิบัติธรรมนั้นในต่างจังหวัดเป็นไปตามอัธยาศัย มีความเป็นอยู่สันโดษ ไม่ค่อยสนใจกับสิ่งภายนอก

สังเกตจากการวิจัยพบว่า บางวัดก็มีแม่ชีสาว ๆ มาก บางวัดก็มีแม่ชีชรา และบางวัดก็มีแม่ชีกดางคนเป็นส่วนใหญ่ ทางด้านฐานะการเงินนั้นแม่ชีส่วนใหญ่ต้องพึ่งตนเอง คือมีรายได้หรือผลประโยชน์เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวบ้าง ส่วนใหญ่ก็ไม่มากนัก แม่ชีที่ช่วยตัวเองไม่ได้ทางการเงินจะมีอยู่ไม่มากนัก และจะต้องทำงานให้วัดจึงจะอยู่ได้ แต่ก็มักจะมีแต่ในวัดที่มีเงื่อนไขสะดวกพออยู่ได้ เช่น มีที่ที่ให้อยู่อยู่แล้ว มีผลประโยชน์ของวัดบ้าง หรือมีคนมาทำบุญมาก ๆ

นอกจากนั้นจะพบว่าที่อยู่อาศัยของแม่ชี หรือภุญนั้น แม่ชีในวัดหรือสำนักใหญ่ ๆ ก็ต้องพึ่งตนเองเช่นกัน คือ ต่างคนต่างปลูกกุฏิอยู่กันเอง ผู้ที่อาศัยกุฏิหรือศาลาวัดอยู่มีน้อยกว่าผู้ที่ปลูกกุฏิอยู่เอง ต่างกันกับพระภิกษุสงฆ์ตามเณร หรือศิษย์วัดซึ่งวัดจะต้องสร้างกุฏิให้ ดังนั้นแม่ชีส่วนใหญ่จึงอยู่กันกุฏิไม้หลังเล็ก ๆ แออัด มีบางวัดที่มีบริเวณมาก ๆ เช่น วัดอโศการาม ที่กุฏิแม่ชีบางกุฏิมีลักษณะใหญ่คล้ายบ้านคน

จากการสำรวจของสถาบันแม่ชีไทย แม่ชีทั่วประเทศจะมีมาก ในกรุงเทพมหานคร ราชบุรี เพชรบุรี ชลบุรี และกระจายอยู่ทั่วไปทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ โดยมากอาศัยเครื่องนุ่งห่มจากญาติ ๆ ลูกหลาน หรืออาศัยสมบัติเก่าที่คนหามาได้ตั้งแต่เป็นฆราวาส ถ้าบวชชานาก็ต้องมีทุนมาก ถ้ามีทุนน้อยก็ต้องประหยัด และทำประโยชน์บางอย่างให้กับวัดและสังคม จึงจะอยู่ได้ ปัจจุบันปรากฏว่า สตรีที่มีอายุ แม่หม้าย นิยมออกบวชกันมาก กระจายอยู่ทั่วไป บางแห่งตั้งสำนักมีหัวหน้าปกครองมีแม่ชีเป็นร้อย ๆ ก็ปกครองเป็นลักษณะแม่ปกครองลูก

กิจวัตร จากการวิจัยประกอบการศึกษานี้พบว่าแม่ชีทุกวัดมีกิจวัตรที่จะต้องทำและร่วมกันทำในบางเวลาคือ

วันปกติ เช้า สวดมนต์ ทำวัตรเช้า

เพล บางวัดมีจัดของทำบุญถวายเพลให้พระ บ่ายโกธยัน สวดมนต์
เย็น ทำวัตรเย็น นั่งกรรมฐาน

วันพระ นอกจากกิจวัตร เช่นในวันปกติแล้ว ในวันพระแม่ชีมักจะเข้าโบสถ์ ฟังเทศน์
ตั้งแต่เช้าจนถึงบ่าย

ระยะเวลาตั้งแต่เช้าถึงเพลถึงบ่ายหรือเย็นนั้น ใครจะทำอะไรก็ได้ซึ่งความเป็น
อยู่ พอจะสรุปได้เป็น 4 ลักษณะคือ

1. แม่ชีชรา มักจะพักผ่อนอยู่ในกุฏิ
2. แม่ชีที่วิปัสณากรรมฐาน ก็นั่งวิปัสณาอยู่ร่วมกันในสถานที่ที่วัดได้จัดไว้ให้สำหรับ
นั่งวิปัสณาโดยเฉพาะ มักเป็นห้องกว้าง ๆ ที่สงบเงียบ
3. แม่ชีที่เป็นนักเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งก็ไปเรียนตามเวลาของตน
4. แม่ชีที่มีหน้าที่ทำครัวหรือทำงานอื่นในวัดก็ทำหน้าที่ระหว่างนี้

การขอบวช ระเบียบการขอบวชของแม่ชีนั้น มีลักษณะใกล้เคียงกับของพระสงฆ์คือ มี
โบสถ์ขอบวช สำเนาทะเบียน ใบรับรองจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองหรือสามี บัตรประจำตัว
ประชาชน นำไปแสดงต่อหัวหน้าแม่ชีหรือเจ้าอาวาสวัดที่ประสงค์จะบวช หัวหน้าแม่ชีจะเป็นผู้
ตัดสินใจว่าจะบวชได้หรือไม่โดยพิจารณาถึง

1. ความประพฤติ อาจมีการทดลองอยู่วัดก่อน
2. มีที่อยู่พอหรือไม่
3. มีฐานะทางเศรษฐกิจพอที่จะช่วยตนเองได้หรือไม่ในขณะบวช ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิ

ให้แม่ชีไปมีปัญหาสังคม เช่น ไปเรียไร หรือขอทานตามที่ต่าง ๆ และไม่ต้องเป็นภาระแก่พระด้วย
จากความเป็นจริงที่ปฏิบัติกันอยู่ การพิจารณามักจะต้องพิจารณาบุคคลซึ่งแน่ใจว่าไว้
วางใจได้ และในแต่ละวัดนั้นส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่รู้จัก คู่แค้น หรือเป็นญาติพี่น้องกัน

อย่างไรก็ตาม การบวชของแม่ชีอื่น ๆ ในวัดที่ไม่มีแม่ชีมาก และในวัดตามชนบทอาจ
แตกต่างกันไปจากนี้ก็ได้

ปัจจัยที่กำหนดสถานภาพและบทบาทของแม่ชี

จากงานวิจัยเรื่องทัศนคติของแม่ชีที่มีต่อสถานภาพและบทบาทของตน ของเน่งน้อย ปัญงพรค์ และนฤมล พงศาทร เมื่อ ปี พ.ศ. 2523 และเอกสารอื่น ๆ ประกอบจะเห็นได้ว่า สถานภาพและบทบาทของแม่ชีถูกจำกัดโดย

1. การที่แม่ชีมิได้มีสถานภาพเป็นนักบวชตามหลักพุทธศาสนา ในทางพุทธศาสนาถือว่าแม่ชีเป็นเพียงพุทธศาสนิกชน มิใช่ นักบวชผู้สืบทอดศาสนา ดังเช่นภิกษุณีในอดีต จึงทำให้แม่ชีมิได้มีสถานภาพและบทบาทเป็นแต่เพียงผู้อาศัยวัดทำหน้าที่ปรนนิบัติพระภิกษุและทำงานวัด ตามความเข้าใจของศาสนาและหน่วยงานอื่น ๆ เช่น มหาเถรสมาคม พุทธสมาคม ซึ่งบางครั้งก็ขัดกับการตีความในกฎหมายเถกตั้งบางแห่ง ที่ว่าแม่ชีมิได้มีสถานภาพเป็นนักบวช สิทธิบางอย่างจึงต้องถูกจำกัดไป จากการตีความสถานภาพและบทบาทของแม่ชีที่ไม่แน่นอน ก่อให้เกิดปัญหาติดตามมาเกี่ยวกับเรื่องสิทธิบางประการ เช่น การไม่มีสิทธิ์ลดค่าโดยสารถเช่นเดียวกับพระสงฆ์ บางแห่งไม่ยอมรับในใบสุทธิบรรพชา หรือการสอบบาลีศึกษาได้แต่ไม่ได้รับวุฒิบัตรจากกรมการศาสนา เช่นเดียวกับพระสงฆ์แม้ว่าจะเป็นการสอบข้อสอบเดียวกันก็ตาม

2. การตีความหรือหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา เชื่อกันว่าพุทธศาสนาสอนให้รักในความสงบ การยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกเป็นสิ่งไม่ควร ในทัศนคติบางอย่างของพุทธศาสนิกชนยังคงมีความรู้สึกความเข้าใจในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนานั้นผิดเพี้ยนมาก เข้าใจว่าการปฏิบัติธรรมะนั้นต้องสละละทิ้งทุกอย่างทั้งหมด เข้าใจว่าแม่ชีจะต้องไม่ทำอะไร ถ้าแม่ชีไปพูดคินฟันหญ้าก็ถือว่าบาป เพราะแม่ชีไม่เคร่งหรือวุ่นวาย ไม่ใช่กิจของแม่ชี เป็นต้น นอกจากนี้การตีความบางข้อ เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมีผลต่อการจำกัดบทบาทหรือพฤติกรรมทางการเกษตรอีกด้วย

3. คุณสมบัติของแม่ชีเอง เช่น การที่แม่ชีมีความรู้ทางโลกน้อย การบวชเป็นแม่ชีก็เพื่อต้องการความสงบ ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกหรือบางส่วนก็มีความประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดภาพพจน์อันไม่สู้จะดีงามในสายตาคนทั่ว ๆ ไป ดังนั้นฐานะของแม่ชีจะดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็อยู่กับตัวแม่ชีเองเป็นประการสำคัญ

4. ขาดองค์กร หรือผู้นำตลอดจนโอกาสที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม แต่เดิมนั้นยังไม่มีสถาบันแม่ชีไทย หรือองค์กรอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับผู้นำแม่ชีที่จะให้ความรู้ สนับสนุน ชักชวนชี้แนะแม่ชีให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม

ต่อมาเมื่อมีสถาบันแม่ชีไทย ขึ้นมาแล้วแม่ชีก็นมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามสถาบันแม่ชีไทยเอง ก็ยังไม่อาจขยายบทบาทครอบคลุมแม่ชีทั่วประเทศได้ และการดำเนินกิจกรรมบางอย่างก็ทำได้จำกัด เพราะยังมีปัญหาเรื่องขาดการสนับสนุนในด้านกำลังทรัพย์

ผลจากปัจจัย 4 ประการที่กล่าวมาแล้วนี้ทำให้สถานภาพและบทบาทของแม่ชีถูกจำกัด แต่ปัจจัยที่เห็นว่ามีผลสำคัญมากก็คือ คุณสมบัติของแม่ชีเอง ถ้าทราบโคที่แม่ชียังขาดความรู้ ความสามารถ อุปนิสัยไม่เสียดละ หรือยังมีแม่ชีขอลานอยู่อีกต่อไป แน่นนอนความเคารพนับถือ หรือความศรัทธาของประชาชนที่จะมีต่อแม่ชีย่อมเป็นไปได้

บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรม

ความสำคัญของบทบาท

ความสำคัญของบทบาท มีดังต่อไปนี้

1. บทบาทเป็นหน้าที่หรือการแสดงออกของบุคคลตามความคิด หรือความคาดหวัง เมื่ออยู่ได้สถานการณ์ทางสังคมหนึ่ง โดยยึดถือฐานะและหน้าที่ทางสังคมที่กำหนดไว้ในบรรทัดฐานเป็นมาตรฐาน ความถูกต้องและความสมควรของบทบาทนั้น บุคคลจึงตัดสินใจแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ๆ

2. บุคคลเมื่อปฏิบัติตามบทบาท และมีระบบความสัมพันธ์ต่อกันในสังคมจะเป็นแนวทางเดียวกัน บังเกิดความเป็นระเบียบและความสงบภายในสังคม การทำตามบทบาทที่คาดหวัง ย่อมได้รับการยอมรับและการส่งเสริมจากสังคม บุคคลจึงสามารถอยู่รวมกลุ่มได้ด้วยดี (สุพิทวง ธรรมพันทา, 2540)

ความหมายของบทบาท

สุชา จันทรเอม (2524) ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำ กล่าวคือ เมื่อสังคมได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ในสถานภาพใดอย่างใดแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นจะต้องประพฤติตามหน้าที่ที่กำหนด

ไทปูดย์ ช่างเขียน (2526) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง บทบาทจริงที่บุคคลแสดงออกมา นั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับบทบาทที่ควรจะเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม เพราะว่าบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาจริงนั้นเป็นผลมาจากปฏิกริยาแห่งบุคลิกภาพของบุคคล ที่ครองสถานภาพ ร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้นต่าง ๆ ที่อยู่ในเวลาและสถานที่เกิดการแสดงบทบาท

วราคม ทีสุกะ (2527) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง เป็นหน้าที่ที่บุคคลจะต้องทำ และคาดหวัง คนส่วนใหญ่ในสังคมได้ตั้งเป็นข้อกำหนดว่า บุคคลใดก็ตามดำรงตำแหน่งอย่างใด อย่างหนึ่งในสังคม ก็จะต้องปฏิบัติไปตามนั้น หน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติตามสถานภาพที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกว่าบทบาทที่สังคมกำหนด

สงวนศรี วิรัชชัย (2527) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมประจำ ตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็จะต้องแสดงพฤติกรรมที่ระบุว่าเป็นบทบาทของตำแหน่ง นั้น ๆ

วัชรวิภา กลายนาทร (2530) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่คาดหวัง ให้สมาชิกได้กระทำตามสถานภาพซึ่งคนดำรงอยู่

ลินด์เกรน (Lindgren, 1973) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนของการกระทำ ที่บ่งชี้ตำแหน่งหรือสถานภาพ

แมคเควิด และฮารารี (Mc David and Harari, 1974) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นหน้าที่การงานซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งแสดงให้เห็น

ราเวน และรูบิน (Raven and Rubim, 1976) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แบบแผน พฤติกรรมที่เป็นคุณสมบัติและเป็นที่ยอมรับจากบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่งแสดงให้เห็น

สรุปว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้ บุคคลนั้น กระทำโดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่ดำรงอยู่ บทบาทนี้จะได้รับการ คาดหวังว่าบุคคลจะมีความสามารถที่จะกระทำหน้าที่ได้ตามบทบาทและสามารถเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาวะการณ์ หรือโอกาสที่อำนวยให้กระทำได้ในสังคมนั้น ๆ

บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในสังคมไทย

สังคมไทยแทบทุกหมู่บ้าน จะมีวัดประจำหมู่บ้านเป็นศูนย์กลาง ประชาชนในหมู่บ้าน จะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของวัดร่วมกัน วัดแต่ละวัดจึงเป็นเครื่องรวมสังคมย่อย ๆ เข้าเป็นสังคม เดียวกัน บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคม นอกจากอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แล้วยังพอสรุปได้ดังนี้

1. ใช้เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตร มารับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ในอดีตแต่ละสมัย
2. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย
3. เป็นสถานพยาบาล ที่แจกจ่ายบอทยาและรักษาผู้เจ็บป่วย
4. เป็นที่พักคนเดินทาง
5. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
7. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม
8. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมลูกบ้าน

9. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม (พระราชวรานูณี, 2527)

กล่าวได้ว่า วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน เป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้สังคมอยู่อย่างเป็นสุขตลอดมา

บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน

ปัจจุบันนี้สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาได้เปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ไปเป็นอันมาก โดยได้รับอิทธิพลของความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การใฝ่หาความรู้และการศึกษาที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ก็มีได้มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งวัดอีกต่อไป บทบาททางการศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนที่เคยมีจึงเปลี่ยนไป เหลืออยู่ในลักษณะของการให้การส่งเสริมและการสนับสนุนกิจกรรมทางด้านจริยธรรมในโรงเรียน ซึ่งแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. บทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม

สำหรับบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนจริยธรรมของนักเรียนนั้น จะเห็นได้ว่าคุณภาพของพลเมือง โดยเฉพาะในด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติอย่างยิ่ง ถ้าพลเมืองของประเทศส่วนใหญ่เป็นคนดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย ก็จะทำให้ปัจจัยกำลังอำนาจของชาติทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมีความสมบูรณ์เต็มที่ แต่ในปัจจุบันนี้เรามักจะพบปัญหาที่เกี่ยวกับวัยรุ่นอยู่เสมอ เช่น บ้างก็เป็นอันธพาล บ้างก็เป็นอาชญากร บ้างก็หนีโรงเรียน ฯลฯ ทั้งนี้ เพราะเด็กเหล่านี้ขาดศีลธรรมอันดีประจำใจนั่นเอง ทำให้เกิดปัญหากระทบกระเทือนต่อภาวะสังคมและต่อการปกครองของรัฐบาลด้วย การจัดการศึกษาจึงไม่ควรมุ่งเฉพาะด้านความรู้ของเด็กด้านเดียว ควรมุ่งให้เด็กได้รับการอบรมศีลธรรม ประเพณีที่งดงามให้เพียงพอและเหมาะสมกับวัยด้วย (สมภพ กาญจนกุล, 2517) ในด้านการจัดการศึกษาของรัฐบาลในแผนการศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาระดับชั้นต่าง ๆ และปรัชญาในการเรียนการสอน ได้ให้ความสำคัญแก่จริยธรรมอย่างมากมาย ซึ่งทางวัดวาอารามและตลอดจนถึงแม่ชีในพุทธศาสนาจำนวนมากก็ประสงค์ที่จะช่วยเหลือสังคมได้ในด้านนี้ (ชาเลียง วุฒิจันทร์, 2526)

ซึ่ง เฉลิม อุตกฤษฎ์ (2521) ได้สรุปบทบาทไว้ดังนี้คือ

- 1.1 เป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
- 1.2 เป็นวิทยากรอบรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม
- 1.3 เป็นวิทยากรพิเศษในการให้การอบรมสั่งสอนทางจริยธรรมแก่นักเรียนนอก

โรงเรียน เช่น วัด สถานที่สำคัญ การสัมมนาต่าง ๆ ทางจริยธรรม

- 1.4 เป็นผู้บรรยายธรรมผ่านทางสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์
- 1.5 เป็นผู้จัดโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับจริยธรรมแก่นักเรียน เช่น โครงการอบรมทาง

จริยธรรมแก่นักเรียน โครงการอบรมธรรมจารีณิวัฒนา เป็นต้น

2. บทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม

กิจกรรมของโรงเรียนร่วมกับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นนอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียน เพราะโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นการจัดการศึกษาในปัจจุบัน จึงมีเป้าหมายหลักที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือการนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน และนำชุมชนมาสู่โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนในระดับต่าง ๆ ส่วนมีนโยบายดังกล่าว ดังนั้นในแต่ละปีเมื่อถึงโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันสำคัญเกี่ยวกับศาสนา โรงเรียนซึ่งเป็นโรงเรียนวัดจึงได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความสำคัญของวันนั้น ๆ นับว่าเป็นการสนองนโยบายหลักในการนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน แล้วยังเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนั้นกิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมมกิจกรรมระหว่าง

โรงเรียนกับวัดอีกด้วย เช่น การหล่อเทียนจำนำพรรษาในวันเข้าพรรษา นอกจากนี้ในเทศกาลต่าง ๆ ครูและนักเรียนมักเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้น เช่น ร่วมงานบุญงานกุศลที่ชาวบ้านจัดร่วมกับวัด หรือที่ทางวัดจัดขึ้น งานที่สำคัญ ได้แก่ งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา หรือวันสงกรานต์ ในโอกาสเหล่านี้ครูมักมีบทบาทเป็นพิธีกรของงานด้วยการเข้าร่วมพิธีกรรมนี้อาจเป็นไปได้ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น เวลาเมฆบวณแห่งของชาวบ้าน ทางโรงเรียนอาจส่งขบวนแห่ซึ่งจัดโดยนักเรียนเข้าร่วมด้วยเสมอ (ปรัชญา เวสารัชช, 2527) กิจกรรมดังกล่าวแม้ว่าจะเป็นกิจกรรมของวัดแต่ก็เป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักสูตร จึงนับได้ว่าวัดและโรงเรียนมีส่วนได้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน ซึ่ง พรหมโชติ ไตรเวช (2535) ได้สรุปบทบาทไว้ดังนี้คือ

- 2.1 การจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา
- 2.2 การส่งเสริมและการช่วยเหลือให้มีการจัดพิธีกรรมทางศาสนาและจริยธรรม
- 2.3 การจัดหาทุนทรัพย์ วัสดุ และอุปกรณ์ในการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม
- 2.4 การแต่งตั้งคณะกรรมการในการดูแลรับผิดชอบในการสนับสนุนกิจกรรมทาง

จริยธรรม

- 2.5 การติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมทางจริยธรรม
3. บทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม

ในสังคมไทยความรู้สึกของคนไทยในสังคมที่มีต่อวัด ตลอดจนแม่ชีเป็นไปในเรื่องบรรเทาทุกข์ ปาฐกสุข ปาฐกความรู้ ปาฐกประโยชน์ของคนในวัดและชุมชน แม่ชีในพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาแก่สังคมโดยเฉพาะสังคมชนบท อย่างแม่ชีทองเพ็ชร ท่านได้ให้ความรู้ทางด้านการเกษตร สุขภาพอนามัย และให้ความรู้แก่แม่ชีด้วยกันและชาวบ้าน เพื่อการปรับตัวให้ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2530) ในเรื่องการให้คำปรึกษานี้ หากแม่ชีได้ศึกษาทางด้านจิตวิทยาบ้างก็จะเป็นที่ปรึกษาที่ดีได้เหนือกว่าจิตแพทย์เสียอีก เพราะแม่ชีส่วนมากเป็นที่เคารพของบุคคลส่วนใหญ่อยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ความเชื่อถึงทั้งหลายก็ย่อมจะเกิดขึ้นมาก นอกเหนือจากการให้คำปรึกษาแก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว บทบาทในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรมกับคณะครูและนักเรียนที่ตั้งอยู่บริเวณวัดมักจะมีแม่ชีเป็นที่ปรึกษากิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ตัวอย่างที่เห็นได้คือ การที่ อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชุกร หัวหน้าแม่ชีสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว จังหวัดราชบุรี เป็นที่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ให้กับประชาชนทั่วไปที่ไปทำบุญที่สำนัก อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การที่เป็นที่ปรึกษาและมอบที่ดินให้จัดตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว จังหวัดราชบุรี

ทำให้มีนักเรียนได้มีโอกาสเรียนหนังสือและได้รับความรู้ทางด้านจริยธรรม (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว ราชบุรี, 2541) ซึ่งอนันต์ วิริยะพินิจ (2529) ได้สรุปบทบาทไว้ดังนี้คือ

- 3.1 การให้คำแนะนำทางด้านจิตใจทางจริยธรรมแก่นักเรียน
- 3.2 การให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางจริยธรรม
- 3.3 การให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาด้านต่าง ๆ นอกจากปัญหาทางจริยธรรม เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเรียน เป็นต้น

- 3.4 ให้คำแนะนำในการจัดงานวันสำคัญทางศาสนา
- 3.5 ให้คำแนะนำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางจริยธรรม

4. ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ในฐานะที่วัดเป็นศูนย์รวมของผู้คนในชุมชน แม้มีส่วนหนึ่งก็มีความสนิทสนมกับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง จึงพอชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกับโรงเรียนได้ ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนกับวัด โดยมีแม่ชีเป็นผู้นำเกี่ยวข้องกับการศึกษาพอจะกล่าวได้เช่น จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแม่ชีในพุทธศาสนา จากสถาบันแม่ชีไทย เกี่ยวกับบทบาทนี้ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ที่วัดบางค้ำ จังหวัดจันทบุรี และจัดตั้งโรงเรียนสอนนักเรียนหญิงที่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอให้ได้เข้าเรียน โดยจะต้องบวชเป็นแม่ชี เรียกว่า ชรรวมจริณี ซึ่งจะสอนในวิชาสามัญ และสายอาชีพ เช่น ทางด้านเคหศิลป์ เย็บปักถักร้อย งานฝีมือต่าง ๆ การประกอบอาหาร งานด้านการช่าง ซึ่งเป็นการส่งเสริมอาชีพอันจะทำรายได้ให้แก่เด็ก เมื่อไม่อยู่ในเพศแม่ชีแล้ว รวมทั้งนำไปสอนครอบครัวและประชาชนในหมู่บ้านได้ นอกจากนี้แม่ชีสันตนิย์ เติญชรสุด ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน ได้ให้การสนับสนุนที่ดินและจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลฝีมือแม่ชี อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในครอบครัวให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ไม่ว่าจะเป็นการปั้น หรือการทำผ้าบาติก ซึ่งงานเหล่านี้เป็นการช่วยจัดเกลาจิตใจเด็กให้เป็นคนมีสติ เกิดสมาธิ มีความสุข และทำให้เกิดความผูกพันที่ดีระหว่างแม่กับลูก คนในครอบครัวทุกคน และรวมไปถึงคนในชุมชนอีกด้วย (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันพฤหัสบดีที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2540) ดังนั้นแม่ชีในพุทธศาสนาจะสามารถสร้างบทบาทนี้ให้ดียิ่งขึ้นได้ เพราะเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นย่อมเป็นสื่อกลางที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพอย่างแน่นอน ซึ่งเฉลิม อุดกฤษฎ์ (2521) ได้สรุปบทบาทไว้ดังนี้คือ

- 4.1 การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรม
- 4.2 การจัดตั้งมูลนิธิช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลน
- 4.3 การร่วมมือกับโรงเรียนและชุมชนจัดงานประจำปีที่โรงเรียน

- 4.4 การร่วมมือกับ โรงเรียนและชุมชนจัดงานในวันสำคัญทางศาสนา
- 4.5 การร่วมมือกับชุมชนบริจาคทุนทรัพย์ วัสดุ และอุปกรณ์ในการศึกษาแก่นักเรียน
- 4.6 การร่วมมือกับ โรงเรียนและชุมชนในการสร้างและปรับปรุงสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน

ในเรื่องของการศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อาจกล่าวได้ว่า แม่ชีในพุทธศาสนา ได้เข้ามามีบทบาททางการศึกษาโดยเฉพาะทางด้านการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนแต่งงานวิจัยด้านนี้โดยตรงยังมีน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องทำการศึกษาและสำรวจการแสดงบทบาทของแม่ชีในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันให้มากที่สุด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนนโยบายพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนและพัฒนาแม่ชีไทยด้วย ผู้วิจัยจึงได้ทำการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามกับแม่ชีในพุทธศาสนาในภาคกลาง และแบบสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม และได้เสนอผลการวิจัยไว้ในบทที่ 4

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประคอง สิงหนาทนิติรักษ์ (2516 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง บทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคม พบว่า แม่ชีในพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-29 ปี และแม่ชีในพุทธศาสนาเหล่านี้เข้ามาบวชเมื่ออายุระหว่าง 10-19 ปี แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนมากมีระยะเวลาในการบวชมาแล้วน้อยกว่า 5 ปี แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา เคยมีรายได้จากการประกอบอาชีพส่วนตัวและส่วนใหญ่จะเป็นโสด ในด้านการศึกษา แม่ชีส่วนใหญ่สำเร็จประถมศึกษา ส่วนวิชาทางโลกยังไม่ได้รับการศึกษามากนักมีเพียงร้อยละ 3.3 เท่านั้นที่ได้รับการศึกษาทางโลกและสำเร็จการศึกษา โดยมีสถานศึกษาคือแผนกสามัญศึกษา สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยแม่ชีส่วนใหญ่ ศึกษาภาษาบาลี แม่ชีใช้เวลาหลังสองทุ่มไปแล้วอ่านหนังสือบททวนวิชาที่เรียน ค่าใช้จ่ายนั้นส่วนใหญ่ได้จากบิดามารดา ในเรื่องของหลักสูตรและวิชาสอนแม่ชีมีความเห็นว่าควรให้มีทั้งพระเถระชั้นผู้ใหญ่และกรมการศาสนา และแม่ชีในพุทธศาสนาได้ร่วมกันสอดคล้องดูแลให้แม่ชีทั่วประเทศได้รับการศึกษา โดยมีข้อกำหนดไว้ว่าแม่ชีจะเข้าเรียนต่อในแผนกสามัญศึกษาที่สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ควรเป็นแม่ชีที่จบประถมศึกษาแล้ว สำหรับแม่ชีที่ได้รับทุนไปศึกษาต่อชั้นปริญญาต่างประเทศ แม่ชีส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรอุทิศเวลาให้สังคมต่อไป แม้จะลาออกจากเพศนักบวชแล้วก็ตาม สำหรับความเห็นเกี่ยวกับการเรียนวิชาขั้นความรู้พื้นฐาน แม่ชีส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ควรเรียนรู้ในเรื่องวัฒนธรรมมนุษย์และสังคม และการจัดกิจกรรมกลุ่ม

แน่น้อย ปัญจพรรค (2523 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า ไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับแม่ชีในอิตาลี มีเพียงบันทึกสั้น ๆ ของชาวฝรั่งเศส ที่เขียนถึงบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนา ในสมัยอยุธยาไว้ว่า แม่ชีในพุทธศาสนาในสมัยนั้นมีงานส่วนใหญ่คือ ปรนนิบัติพระสงฆ์ ไปเยี่ยมคนยากคนจน และคนเจ็บไข้ได้ป่วย และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น คุณลักษณะของแม่ชีในพุทธศาสนาในช่วงที่ศึกษาคือ แม่ชีในกรุงเทพมหานครประมาณร้อยละ 70 มีอายุระหว่าง 20-49 ปี ประมาณร้อยละ 20 อายุเกิน 60 ปี แม่ชีร้อยละ 60 ไม่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ร้อยละ 75 เป็นโสด เคยมีอาชีพทางการเกษตร สาเหตุที่บวชนั้น ร้อยละ 60 ให้เหตุผลว่าไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก ร้อยละ 20 บวชเพราะเหตุผลส่วนตัว เช่น บวชแก้บน สะเดาะเคราะห์ และร้อยละ 20 บวชเพราะอยากก้าวหน้าและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในเรื่องสถานภาพของแม่ชีแม่ชีเองไม่เข้าใจชัดเจนในสถานภาพแท้จริงของตนเอง เพราะแม่ชีไม่มีสถานภาพเป็น “นักบวช” หรือมิใช่ “ผู้สืบทอดศาสนา” มาแต่อดีต จึงทำให้สิทธิต่าง ๆ ถูกจำกัดไปด้วย ในด้านบทบาทของแม่ชีในกรุงเทพมหานครร้อยละ 55 มีหน้าที่ต้องทำให้วัด หน้าที่ต้องทำนั้นร้อยละ 70 คือ การทำครัวและทำความสะอาด หน้าที่อื่นมีไม่มาก เช่น สอนธรรมศึกษา ทำงานในสำนักงานของวัด เป็นไวยาวัจกร ส่วนพิธีกรรมทางศาสนา เช่น สวดศพ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค นั้น แม่ชีจะมีส่วนร่วมเฉพาะกับกรณีของผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกันเป็นการส่วนตัว

จิระศักดิ์ ศักดิ์พิสิษฐ์ (2527 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง ความคิดเห็นของพระสงฆ์และครูเกี่ยวกับบทบาทของวัด และปัญหาตลอดจนความต้องการของพระสงฆ์และครูในการสนับสนุนการศึกษาที่วัดให้แก่โรงเรียนประถมศึกษา ที่ตั้งอยู่ในวัดในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์ จำนวน 150 รูป และครู จำนวน 150 คน ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสนับสนุนการศึกษาด้านครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ว่า วัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ด้านวิชาการและวิชาชีพ พระสงฆ์มีความคิดเห็นว่า วัดมีบทบาทในระดับปานกลาง ส่วนครูมีความคิดเห็นว่า วัดมีบทบาทอยู่ในระดับน้อย ด้านการให้สวัสดิการและคำปรึกษา พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่า วัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการเข้าร่วมในกิจกรรมโรงเรียน และการอบรมจริยธรรมนักเรียน พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่า วัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่า วัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาในการสนับสนุนการศึกษาที่วัดให้แก่โรงเรียน พระสงฆ์มีความคิดเห็นว่า อยู่ในระดับปานกลาง 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการอาชีพ ด้านการให้สวัสดิการและคำปรึกษา ด้านการร่วมกิจกรรมโรงเรียนและการอบรมกิจกรรมนักเรียน และ

การเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สำหรับด้านครูภักซ์อาคารสถานที่ พระสงฆ์มีความคิดเห็นว่า เป็นปัญหาอยู่ในระดับน้อย ส่วนครูมีความคิดเห็นว่า เป็นปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านวิชาการและวิชาชีพ พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่า เป็นปัญหาอยู่ในระดับน้อย ในด้านการเข้าร่วมกับกิจกรรมโรงเรียน และด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ความต้องการในการสนับสนุนการศึกษา พระสงฆ์มีความคิดเห็นว่า พระสงฆ์มีความต้องการอยู่ในระดับมากในทุกด้าน ครูมีความคิดเห็นว่า มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และครูเกี่ยวกับปัญหาในการสนับสนุนการศึกษาที่วัดในโรงเรียนในด้านต่าง ๆ พบว่า พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในด้านการให้สวัสดิการและค่าปริภษาด้าน ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน และการอบรมจริยธรรมนักเรียน ส่วนด้านครูภักซ์อาคารสถานที่ ด้านวิชาการและวิชาชีพ และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่ามีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

สุขใจ ทุทธวิเศษ (2527 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทย : ศึกษากรณีวัดสร้อยทอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย

จากการศึกษาถึงทัศนคติของแม่ชีที่สำนักวิปัสณากรรมฐานวัดสร้อยทอง และประชาชนในละแวกนั้นว่าต่างมีความคิดเห็นอย่างไรต่อสถานภาพและบทบาทของแม่ชีทั่ว ๆ ไป เพื่อจะได้เป็นแนวทางที่แม่ชีหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้นำไปพิจารณาปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

ในการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทยนี้ จะทำการศึกษาโดยแบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่ ๆ คือ

- 1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารต่าง ๆ เช่น วารสาร งานวิจัย ตลอดจนบทความที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่ชี เป็นต้น
- 2) การศึกษาภาคสนาม จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบถึงทัศนคติของแม่ชีและประชาชนที่มีต่อสถานภาพและบทบาทของแม่ชีส่วนหนึ่ง โดยในที่นี้จะทำการสำรวจทัศนคติของแม่ชีที่สำนักวิปัสณากรรมฐาน วัดสร้อยทอง เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร จำนวน 47 ท่าน และประชาชนในละแวกใกล้เคียงกับวัดอีก 82 คน ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์และการส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ด้วย การศึกษาภาคสนามอีกส่วนหนึ่งคือการเข้าไปสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ในเรื่องบทบาทหรือกิจกรรมของแม่ชีที่ศูนย์สภากาชาดไทย เขาถ้ำนัง จังหวัดตราด

จากผลการศึกษาวินิจฉัยพอจะสรุปได้ว่า ประชาชนยังมองว่าแม่ชีมิได้เป็นผู้นำทางศาสนา ดังเช่นพระสงฆ์ การทำประโยชน์ต่อศาสนาต่อสังคมก็ยังมีน้อยมาก บางครั้งแม่ชีเองก็ทำตัวไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งในเรื่องนี้ทางฝ่ายแม่ชีเองก็ได้พยายามหาทางแก้ไขปรับปรุงสถานภาพและบทบาทของตนตลอดมา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะสังคมในชนบท ดังเช่น โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน โครงการพัฒนาชนบทหรือโครงการศูนย์ชมรพพ เป็นต้น แต่ขณะนี้ยังขาดความร่วมมือและการช่วยเหลือสนับสนุนจากทั้งฝ่ายแม่ชีเอง ฝ่ายประชาชน ฝ่ายรัฐบาล และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ปัจจุบัน สถาบันแม่ชีไทย จึงเป็นองค์กรเดียวของแม่ชีที่พอจะขอความร่วมมือจากแม่ชี ในการดำเนินงานพัฒนาต่าง ๆ ควรจะได้ริเริ่มโครงการที่จะช่วยพัฒนาสังคมของตนเอง โดยอาจจัดตั้งเป็นองค์กรเอกชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมการพัฒนา โดยมีต้องรอให้หน่วยงานอื่นขอความร่วมมือ หรือถ้าหากยังไม่อาจจัดตั้งองค์กรเองได้ อาจจะเข้าไปร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น มูลนิธิเด็ก มูลนิธิดวงประทีป เป็นต้น และควรจะมีการขยายโครงการหรือให้มีกิจกรรมซึ่งแม่ชีดำเนินการอยู่แล้วให้มากขึ้น และควรขยายระยะเวลาที่จะปฏิบัติงานให้มากขึ้นด้วย

ระพีณ รุฐิน (2532 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยมีทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม ด้านการสนับสนุนกิจกรรม ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาและด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูสอนจริยศึกษาประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอนอบรมมากที่สุดได้แก่ เรื่องความเมตตา กรุณา รองลงมาคือเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเสียสละ ส่วนการสั่งสอนอบรมภายนอกสถานศึกษานั้น พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียนสัปดาห์ละ 1 ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด คือ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รองลงมาคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ในด้านการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมากได้ร่วมกิจกรรมวันวิสาขบูชา รองลงมาได้แก่ วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู - อาจารย์ผู้จัด ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากจัด คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะ รองลงมาคือเรื่องความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติคือ

การชักชวนฆราวาสให้เข้าร่วม และพิธีพุทธมามกะ วิธีการที่ใช้คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกที่วัด แม้จะไม่มีการศึกษาบทบาทของแม่ชีโดยตรง แต่ก็อาจนำบทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 4 ด้าน มาเป็นกรอบในการกำหนดบทบาทของแม่ชีในการวิจัยครั้งนี้ได้

พวงเพ็ญ สัจจะนันท์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนา เขตภาคกลาง และเพื่อเปรียบเทียบความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนาเขตภาคกลาง จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่บวช และสถานที่พำนัก โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแม่ชีในพุทธศาสนาเขตภาคกลาง จำนวน 406 คน และเจ้าอาวาสหรือหัวหน้าสำนักชีจำนวน 20 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

แม่ชีในพุทธศาสนามีปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาเรียงตามลำดับดังนี้คือ ปัญหาค่าใช้จ่ายในการลงทะเบียนเรียน ปัญหาไม่มีสถานศึกษาสำหรับแม่ชีในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ และปัญหาความไม่สะดวกในช่วงเวลาเรียนของสถานศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบัน แม่ชีมีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน เรียงตามลำดับดังนี้คือ การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน และสังคมการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ และการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนา พบว่า แม่ชีในพุทธศาสนาที่มี อายุ ระดับการศึกษา และสถานที่พำนักต่างกัน มีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกด้าน แต่แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระยะเวลาที่บวชต่างกันมีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่แตกต่างกันทุกด้าน

พรหมโชติ ไตรเวช (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม แม่ชีไทยมีทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมในระดับปานกลาง และการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติ พบว่า อายุ อายุในการบวชชี และตำแหน่งหน้าที่ที่มีผลต่อทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย ส่วนระดับการศึกษาทางโลก ระดับการศึกษาทางธรรม ภูมิฐานะ สาเหตุหรือแรงจูงใจในการบวช อาชีพก่อนการสมรส รายได้ก่อนสมรส และสถานภาพทางการสมรสก่อนบวช ไม่มีผลต่อทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย

สรุปกรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน เป็นการศึกษาที่ช่วยทำให้ทราบบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในเขตภาคกลาง ในเรื่องของการส่งเสริมจริยธรรม การศึกษาบทบาทและปัญหาในการส่งเสริมจริยธรรมมีความจำเป็นมากในการยกระดับแม่ชีให้เข้าไปช่วยส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยเฉพาะแม่ชีที่มีความรู้ ความสามารถ จะได้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

สืบเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทและปัญหาของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในเขตภาคกลาง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยตรงจากแม่ชี โดยใช้แบบสอบถาม และมีการสัมภาษณ์แม่ชีและผู้ที่มีความรู้ทางจริยธรรมร่วมด้วย ในปัจจุบันแม่ชียังไม่มีบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมโดยตรง มีแต่องานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรม ของระพีณ ชูชื่น (2532) ทำการศึกษาไว้เท่านั้น แม่ชีก็ถือเป็นนักบวชประเภทหนึ่งที่อยู่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยจึงนำบทบาทของพระสงฆ์มาเป็นกรอบในการกำหนดบทบาทของแม่ชีในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยจำแนกบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม และด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยศึกษาเปรียบเทียบกับสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม ซึ่งได้กำหนดตัวแปรต้นและตัวแปรตามดังแผนภูมิต่อไปนี้

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

